

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2009

Nyckeln till Svenska kyrkan

– en skrift om organisation,
verksamhet och ekonomi 2009

Svenska kyrkan

POSTADRESS: 751 70 Uppsala

BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4

TELEFON: 018-16 95 00

FAX: 018-16 96 40

WEBB: www.svenskakyrkan.se

ILLUSTRATIONER: Alexander Rehnström, Ekotryckredners

REDIGERING AV TEXTER: Citat Journalistgruppen

ARTIKELNR: 1309001

PRODUKTION: Ekotryckredners

TRYCK: Intellecta Tryckindustri, Solna 2009 - 32584

ISSN: 2000-1088

Fler exemplar kan beställas från Svenska kyrkans informationservice,
e-post: info@svenskakyrkan.se, tel. 018-16 96 00

MILJÖMÄRKT Trycksak 341077

Innehåll

Föroord	5
KAPITEL 1	
Ekonomisk utveckling i församlingar och samfälligheter	7
Intäkter	7
Kostnader	9
Finansnettot	10
Årets resultat	11
Kapital	13
Framåtblick	15
KAPITEL 2	
Kollekten i Svenska kyrkan 2000–2008	19
Inledning	19
Ändamål för rikskollekt, stiftskollekt och församlingskollekt	20
Redovisning av analyser år 2000–2008	21
Slutkommentar	27
KAPITEL 3	
Mikrofinansiering	29
Hållbar ekonomisk utveckling – ett område i fokus	29
Finansiella tjänster för fattiga	29
Ett verktyg för både hushåll och småföretag	30
Svenska kyrkan arbetar genom lokala partner som bybanker	30
Samarbete med kommersiella aktörer	31
Svenska kyrkans mikrofinansarbete genom Oikocredit	32
Ett indirekt arbete med stora direkta effekter	35
KAPITEL 4	
Församlingar mot strömmen	37
Nationell och regional utveckling	37
Den lokala nivån	42
Inomregionala variationer – två exempel	45
KAPITEL 5	
Ändrade vanor för utträde	53
Medlemmar i Svenska kyrkan	54
Utträden ur Svenska kyrkan	55
Ett utträdeskritiskt åldersspann	56
Diskussion	58
KAPITEL 6	
Utlandskyrkan i förändring	61
Ett resande folk besöker utlandskyrkan	61
KAPITEL 7	
Tillgänglighet och bemötande – grundstenar för kyrkan	67
KAPITEL 8	
Rekrytering till tjänst	73
Inledning	73
Faktaunderlag och studier	74
Några tankar inför framtiden	77
KAPITEL 9	
Sändning pågår	81
Förändrade förutsättningar, oförändrat uppdrag	81
Ett gemensamt uppdrag och dess komplikationer	82
Att göra världen "ekumenisk"	83
Länksamling	86

Förord

Det är nu andra året vi har glädjen att presentera *Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi*. Rapporten är en utveckling av den tidigare *Nyckeln*. Tabeller som presenterats i den tidigare *Nyckeln* återfinns nu på statistikdatabasens webbplats <http://statistik.svenskakyrkan.se>.

Årets *Nyckeln till Svenska kyrkan* spänner över ett stort antal områden som på olika sätt är relevanta för Svenska kyrkans arbete. Bland annat kan här lärdomar dras från områden som brutit negativa trender vad gäller uppslutning kring verksamhet och medlemsutveckling. Ett annat kapitel handlar om hur trenden att träda ut ur kyrkan håller på att förändras. Sveriges finansiella läge ägnas ett kapitel och hur kyrkan bland annat bekämpar fattigdomen i världen ett annat.

Ambitionen med denna rapport är inte bara att ge faktaunderlag för reflektion och beslut bland kyrkans frivilliga, anställda och förtroendevalda. Den vill också stimulera den kyrkligt intresserade att göra egna analyser utifrån sin lokala situation. Material till detta går ofta att hitta på statistikdatabasens webbplats.

Tanken är att *Nyckeln till Svenska kyrkan* ska vara ett levande dokument och utvecklas under kommande år. Vi tar därför tack-samt emot synpunkter på innehållet. Synpunkter kan skickas till: nyckeln@svenskakyrkan.se.

Lars Friedner
Generalsekreterare

TILL
SALU

Kapitel 1

Ekonomisk utveckling i församlingar och samfälligheter

Den förstärkning av församlingarnas ekonomiska ställning som pågått några år bröts 2008, trots att intäkterna ökade. Fastighetskostnaderna ökade mer än tidigare år och finanskrisen medförde kraftigt sänkta värden på aktieinnehaven. Men den allvarligaste effekten av konjunkturedgången kommer år 2011.

INTÄKTER

FÖRBÄTTRAD SYSSELSÄTTNING ÖKADE KYRKOAVGIFTSINTÄKTEN

Mellan åren 2005 och 2007 ökade intäkten från kyrkoavgiften endast obetydligt. Orsaken var dels en svag sysselsättning och därmed små ökningar i avgiftsunderlaget, och dels medlemsminskningar på drygt 1 procent per år. År 2008 ökade däremot församlingarnas intäkter från kyrkoavgiften med 3,5 procent. Konjunkturuppgången med en förbättrad sysselsättning och ökade inkomster för medlemmarna under 2006 gjorde att avgiftsunderlaget ökade, vilket påverkar församlingarnas intäkter med två års eftersläpning. Samtidigt sjönk utträdestalen från toppåret 2004, vilket fick en positiv effekt på intäkterna. En procent utträden minskar kyrkoavgiftsintäkten med 1,6 procent.

Kyrkoavgiften, exklusive begravningsavgift, var 98,5 öre, varav 4,4 öre stiftsavgift. Det innebar en ökning med 0,3 öre från året innan; en normal ökningstakt under 2000-talet.

Intäktsökningen har dock varit ojämnt fördelad över landet. I storstads- och förortsområden har intäkterna från kyrkoavgifter ökat mest, medan den har sjunkit i glesbygd. För avgiftsuttaget är bilden

omvänd: höjningarna har framför allt gjorts i landsbygds- och glesbygdsenheterna, medan avgiften i stort sett har varit oförändrad i storstäderna. Det här avspeglar att landsbygd och glesbygd har att kämpa med en fortsatt befolkningsminskning, vilket pressar upp storleken på kyrkoavgiften.

ÄVEN ÖVRIGA INTÄKTER ÖKADE

Flera andra intäkter ökade under 2008 (tabell 1). Intäkten från begravningsavgiften ökade 4,5 procent, trots att den genomsnittliga avgiftssatsen har varit oförändrad. Utdelningarna från prästlönetillgångarna steg ytterligare något och nådde rekordnivån 281 miljoner kronor. (Prästlönetillgångarna betalade dessutom 277 miljoner kronor i särskild utjämningsavgift.)

Posten erhållna bidrag ökade kraftigt, vilket den även gjort under en rad tidigare år. Det förklaras bland annat av att bidrag till förskoleverksamhet, kyrkoantikvarisk ersättning samt bidrag från stiftens ökat.

INTÄKTSUTVECKLINGEN I SIFFROR

TABELL 1: INTÄKTER FÖR FÖRSAMLINGAR OCH SAMFÄLLIGHETER TOTALT

Typ av intäkter	Miljarder kr		Förändr jmf 2007	
	2008	Mdr kr	%	
Kyrkoavgift	10,9	0,4	3,5%	
Begravningsavgift	3,3	0,1	4,5%	
Ekonomisk utjämning	-0,8	0,0	2,5%	
Utdelning fr prästlönetillg	0,3	0,0	2,9%	
Erhållna bidrag	1,1	0,1	12,6%	
Övriga verksamhetsintäkter	1,4	0,1	6,0%	
Summa intäkter	16,3	0,7	4,5%	

I kyrknätets statistikdatabas finns en stor mängd data för landets alla församlingar/samfälligheter där den egna enhetens värden kan jämföras med övriga. Nedan ges exempel på nyckeltal för intäkterna. Definition av begreppen finns i anslutning till tabellmaterialet på kyrknätet. Sökväg: <http://statistik.svenskakyrkan.se>.

TABELL 2: NYCKELTAL FÖR INTÄKTER, SNITTVÄRDEN FÖR HELA RIKET

	Tabell	2008	2007
Driftsintäkter (kr) /tillhörig	16	2 632	2 511
Avgiftsnetto i % av totala intäkter	17	79	80
Kyrkoavgift exkl begravn avgift %	19	0,985	0,982
Ekonomisk utjämning (kr) /tillhörig	19	-116	-112
Avgiftsunderlag (tkr) /tillhörig	19	166	160

KOSTNADER

FASTIGHETSFÖRVALTNINGEN DREV UPP KOSTNADERNA

Efter två år med små ökningar steg de totala kostnaderna kraftigt år 2008 med drygt 5 procent. Fördelningen på verksamhetsgren framgår av tabell 3. Kostnaderna för fastighetsförvaltning steg med 7 procent efter att under de två senaste åren stigit mycket måttligt. Det är rimligt att tro att underhållsåtgärder hållits tillbaka under de svaga åren, men nu vidtagits när intäkterna ökat. Ökningstakten för administration var fortsatt förhållandevis låg, 3 procent.

Den i tabell 3 redovisade ökningstakten för begravningsverksamheten är troligen en överskattning, beroende på fel i redovisat material. Den redovisade ökningen för församlingsverksamheten är då i motsvarande grad för låg, sannolikt i storleksordningen 2 procentenheter för låg.

Inflationen, mätt som förändring i konsumentprisindex, var 3,5 procent räknat som årsgenomsnitt. Det innebär att även 2008 steg kostnaderna i reella tal. Under 2000-talet är det endast 2007 som resursförbrukningen, mätt som kostnader, inte ökat snabbare än inflationen.

Antalet anställda var ungefär oförändrat, 21 903 personer omräknat till helårsanställda. Det innebär en minskning med 0,5 procent. Den genomsnittliga lönen per helårsanställd steg förhållandevis mycket, drygt 4 procent. Sjukfrånvaron sjönk till 3,9 procent, ett lägre frånvarotal än i kommunerna men högre än i privat sektor.

Kostnadsökningen var lägst i storstäder och glesbygd, i det senare fallet framtvingat av att intäkterna där inte ökade.

KOSTNADSUTVECKLINGEN I SIFFROR

TABELL 3: KOSTNADER FÖR FÖRSAMLINGAR OCH SAMFÄLLIGHETER TOTALT

Typ av verksamhet	Miljarder kr		Förändr jmf 2007 %
	2008	Mdr kr	
Församlingsverksamhet	6,9	0,2	3%
Begravningsverksamhet	3,3	0,3	8%
Serviceverksamhet	0,3	0,0	2%
Fastighetsförvaltning	3,3	0,2	7%
Gemensam administration	2,1	0,1	3%
Summa kostnader	16,0	0,8	5%

Nedan ges exempel på nyckeltal för kostnaderna som visas i tabellmaterialet på kyrknätet för varje församling/samfällighet.

TABELL 4: NYCKELTAL FÖR KOSTNADER, SNITTVÄRDEN FÖR RIKET

	Tabell	2008	2007
Kronor per tillhörig			
Totala driftskostnader	16	2 574	2 370
Församlingsverksamhet	16	1 017	960
Varav gudstjänster	16	64	60
Varav barn o ungdom	16	173	163
Varav diakoni	16	90	85
Begravningsverksamhet	16	390	378
Fastighetsförvaltning	16	489	452
Gemensam administration	16	315	302
Antal anställda	23	21 903	22 015

FINANSNETTOT

FINANSKRISEN MEDFÖRDE NEGATIVT FINANSNETTO

Bland intäkter och kostnader i avsnitten ovan har inte räknats in de finansiella posterna, som exempelvis räntekostnader och räntointäkter, utdelningar och realisationsförluster på värdepapper. Dessa har tidigare i flera år gett en nettointäkt på ungefär 400 miljoner kronor per år. 2008 är nettot endast 104 miljoner kronor. Då har dessutom ett dolt, oredovisat, övervärde på värdepappersinnehaven om drygt 300 miljoner kronor uttraderats.

Aktiekurserna på världens börser sjönk kraftigt under 2008. Det medförde bland annat att avkastningen för aktier på Stockholmsbörsen var -39 procent. Församlingarna hade i början av 2008 aktier till ett marknadsvärde av 2,7 miljarder kronor. Börsnedgången har tvingat fram nedskrivningar av aktiernas bokförda värden och, i de fall aktier sålts, medfört reaförluster. Samtidigt har ränteläget varit högt under året, vilket gynnat de många enheter som haft i stort sett alla sina finansiella tillgångar i räntebärande placeringar.

Finanskrisen har alltså slagit olika beroende på placeringsinriktning. I allmänhet är det församlingar i storstad och i större städer som genom flera stora aktieinnehav har förlorat på krisen, medan landsortsförsamlingar med ofta försiktigare placeringar har haft fördel av ränteuppgången.

Inklusive de förlorade dolda övervärdena har resultatet från aktieinnehaven varit -0,8 miljarder kronor. Till det kan läggas den nationella nivåns förlust på aktieförvaltningen om 1,0 miljarder, vilket ger en uppfattning om hur mycket Svenska kyrkans ekonomi påverkades av krisens första år.

Det ska understrykas att större delen av de redovisade förlusterna på aktieförvaltningen är orealiserad. Aktieinnehaven har inte i någon märkbar omfattning sålts av under året. Redan under 2009 ser en hel del av förlusterna ut att kunna tas igen genom en uppgång av aktiekurserna.

ÅRETS RESULTAT

OFÖRÄNDRAT ÖVERSKOTT

I VERKSAMHETEN MEN NEGATIVT FINANSNETTO

Kyrkans mål är inte ekonomiskt, men överskott under vissa tider behövs för att spara ihop till nödvändiga investeringar eller underhåll. Under åren 2003 till 2007 har församlingarnas/samfälligheternas årliga överskott legat mellan 0,8 och 1,0 miljarder kronor. Under 2008 bryts mönstret med ett samlat överskott som minskat till 0,4 miljarder.

2008 års överskott dras ner genom att finansnettot sjunkit kraftigt. Resultatet i övrigt, det vi kan kalla verksamhetens resultat, är i stort sett oförändrat, 0,5 miljarder kronor. De ökade verksamhetsintäkterna har i stort sett motsvarats av ökade kostnader för verksamheten.

Så många som 270 av totalt 828 enheter redovisar ett negativt årsresultat. Det är 130 fler än 2007 och avspeglar dels att vissa enheter tvingats göra nedskrivningar av sina aktieinnehav, dels att många enheter har lagt pengar på underhåll.

Årsresultatet per medlem har sjunkit i alla ortstyper. Minskningen har varit minst i storstäderna, där kyrkoavgiften stigit och kostnadsökningarna varit låga. Att resultatet då inte stigit beror på att storstadsenheterna varit tvungna att göra stora engångsnedskrivningar av sina aktieinnehav. För landsbygds- och glesbygdsenheterna är minskningen större och till största delen följd av att verksamhetsresultatet minskat.

Nedgången i årsresultatet har varit särskilt uttalad i Härnösands stift med en kraftig försvagning både av verksamhetsresultatet och av finansnettot. För Växjö stifts enheter redovisas också en kraftig minskning, men med många välkonsoliderade enheter med aktieinnehav är det här främst finansnettot som drivit nedgången.

UTVECKLINGEN AV ÅRETS RESULTAT I SIFFROR

TABELL 5: ÅRETS RESULTAT FÖR FÖRSAMLINGAR
OCH SAMFÄLLIGHETER TOTALT

	Miljarder kronor	Förändr jmf
	2008	2007
Verksamhetsintäkter	16,3	0,7
Verksamhetens kostnader	-16,0	-0,8
Justeringsposter	0,2	0,1
Verksamhetens resultat	0,5	0,0
Finansnetto	-0,1	-0,5
Årets resultat	0,4	-0,6

TABELL 6: ÅRETS RESULTAT FÖR FÖRSAMLINGAR
OCH SAMFÄLLIGHETER, PER STIFT

	Kr per			
	tillhörig 2008	Jämf. m. 2007	varav v-res	varav finans
Uppsala	21	-99	-37	-62
Linköping	50	-13	65	-78
Skara	23	-127	-93	-34
Strängnäs	54	-102	-24	-78
Västerås	66	61	-18	-43
Växjö	50	-135	-31	-104
Lund	103	-92	-20	-72
Göteborg	66	-53	7	-60
Karlstad	-13	-83	8	-91
Härnösand	-43	-176	-82	-94
Luleå	7	-117	-34	-83
Visby	78	-145	-19	-126
Stockholm	112	-42	75	-117
Riket	57	-82	-4	-78

Årets resultat per församling/samfällighet återfinns i tabell 17 i kyrknätets statistikdatabas.

KAPITAL

ÖKNING AV DISPONIBELT KAPITAL BRUTEN

De totala bokförda tillgångarna är oförändrat 27,4 miljarder vid utgången av 2008. Likviditeten är likaså oförändrad jämfört med 2007. Det egna kapitalet har ökat till 21,8 miljarder, vilket innebär en soliditet om 80 procent, en procentenhet högre än året före.

Siffrorna är svårtolkade, eftersom de baseras på bokförda värden på fastigheterna. Tillgångar i form av kyrkor har ofta ett mycket begränsat marknadsvärde – om man överhuvudtaget skulle vilja eller kunna sälja dem. Som mått på den ekonomiska styrkan är disponibelt kapital mer användbart. Det beräknas här som marknadsvärdet på alla tillgångar utom fastigheter och inventarier, minskat med skulder. Fastigheter och inventarier har här alltså värderats till noll.

Disponibelt kapital har ökat årligen under 2000-talet, men uppgången bröts 2008 och vändes i en nedgång med 0,1 miljarder till 9,4 miljarder kronor. Detta motsvarar 11,1 månaders kyrkoavgiftsintäkter (11,7 månader 2007 vid likartad definition).

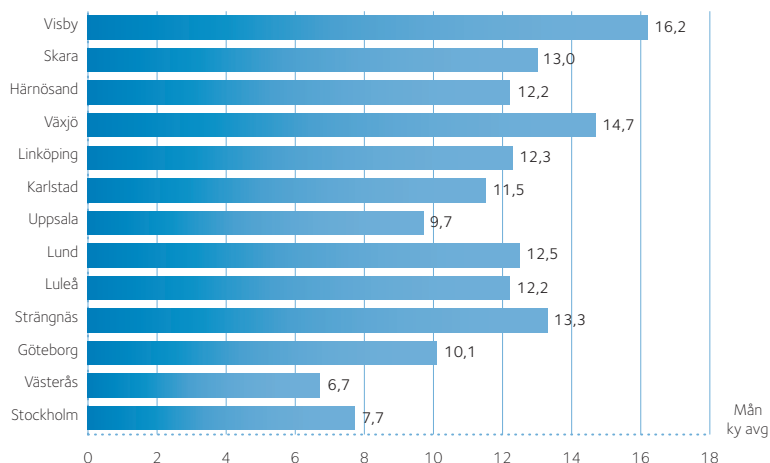
SKILLNADEN I DISPONIBELT KAPITAL FORTSATT STOR

Skillnaden mellan enheterna är stor. 65 enheter har ett negativt disponibelt kapital. 41 enheter har ett disponibelt kapital som motsvarar 33 eller fler månaders kyrkoavgift.

Ett sätt att få en känsla för om beloppet är stort eller litet kan vara att relatera det disponibla kapitalet till det antal kyrkor församlingen har ansvar för. Jämförelsen visar stora skillnader mellan stad och land. I landsbygds- och glesbygdsenheter är det disponibla kapitalet endast ungefär 1,5 miljoner per kyrkobyggnad. För enheter i storstad eller större städer är kapitalet 6–7 miljoner kronor per kyrkobyggnad. Det här illustrerar Svenska kyrkans problem med förvaltning av kyrkobyggnader i avfolkningsområden.

Skillnaden mellan stiften är i flertalet fall små, men några sticker ut (diagram 1). Stockholms stifts låga värde ska ses mot bakgrund av att antalet kyrkobyggnader är litet i förhållande till antalet medlemmar och behovet av reservkapital därför relativt sett mindre. Det omvända förhållandet gäller Visby stift, med få tillhöriga per kyrka. Växjö och Strängnäs stifts församlingar avviker genom att vara högt kapitaliserade i förhållande till stift med liknande kyrktäthet. Och omvänt framstår enheterna i Uppsala och Västerås stift som förhållandevis lågt kapitaliserade.

DIAGRAM 1: DISPONIBELT KAPITAL PER STIFT. UTTRYCKT I MÅNADER KYRKO-
AVGIFT. STIFTEN HAR ORDNATS EFTER ANTAL TILLHÖRIGA PER KYRKA

BALANSRÄKNINGSDATA

TABELL 7: BALANSRÄKNING FÖR FÖRSAMLINGAR
OCH SAMFÄLLIGHETER TOTALT

	Miljarder kronor 2008	Miljarder kronor 2007
Materiella anläggning tillg	14,4	14,1
Finansiella anläggning tillg	3,7	3,9
Övriga tillgångar	9,3	9,3
S:a tillgångar	27,4	27,2
Eget kapital	21,8	21,4
Ändam dest o avsättn	0,9	0,9
Korta o långa skulder	4,7	4,9
S:a eget kap o skulder	27,4	27,2

Nedan ges exempel på nyckeltal för balansräkningen som visas i tabellmaterialet på kyrknätet för varje församling/samfundighet.

TABELL 8: NYCKELTAL FÖR KAPITALET, SNITTVÄRDEN
FÖR FÖRSAMLINGAR/SAMFÄLLIGHETER

Tabell	2008	2007
Kronor per tillhörig		
Totala skulder	17	689
Disponibelt kapital	17	1 393
Soliditet %	17	80

FRAMÅTBlick

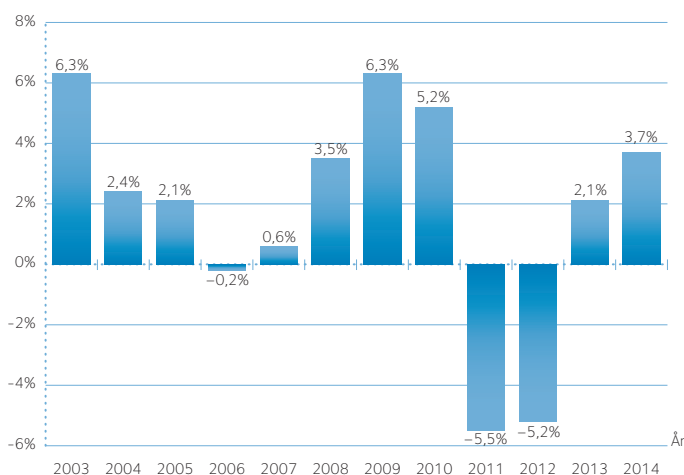
KRAFTIGT SÄNKTA KYRKOAVGIFTSINTÄKTER 2011 OCH 2012

I ett långt perspektiv påverkas kyrkans ekonomi av medlemsutvecklingen och av effektiviseringsåtgärder. Vid en medlemsminskning på 1 procent per år finns ett besparingsbehov om 1,6 procent per år, bland annat i form av sänkta kostnader, ökade intäkter och effektiviseringar. Inkomsterna ökar visserligen årligen som följd av att medlemmarnas inkomster ökar. Ökningen går dock i stort sett åt till automatiska kostnadsökningar inom verksamheten, exempelvis löner.

I ett kortare perspektiv, den närmaste konjunkturcykeln, förväntas mycket stora förändringar i kyrkans ekonomi. I avsnittet ovan om finansnettot konstaterades att den första effekten av den pågående ekonomiska krisen är ett kraftigt fall i värdet på kyrkans aktietillgångar. En viss återhämtning av aktievärdena har skett redan i år. Men även om en fortsatt återhämtning kan ta lång tid, så påverkas kyrkans ekonomi framför allt av den effekt krisen kommer att ha på kyrkoavgiften.

Eftersläpningen i uppbördssystemet, där innevarande års samhällsekonomi påverkar kyrkoavgifterna först två år senare, ger möjlighet till framförhållning. Men genom systemet med förskott och slutavräkning förstärks svängningarna mellan åren.

DIAGRAM 2: PROGNOIS ÖVER KYRKOAVGIFTSINTÄKTENS ÅRLIGA FÖRÄNDRING

I diagram 2 visas en prognos för den årliga förändringen av kyrkoavgiftsintäkten, totalt för församlingarna. Prognosen utgår från Sveriges kommuner och landstings (SKL) prognos över skatteunderlaget daterad augusti 2009. Hänsyn har tagits till effekten av en fortsatt medlemsminskning av ungefär hittillsvarande storlek och till de svängningar i slutavräkningen som blir följden av skatteunderlagets förändringar. Avgiftsuttaget har antagits vara oförändrat mot läget 2009.

Innevarande år visar en exceptionellt kraftig tillväxt av kyrkoavgiften – en följd av den goda sysselsättningen år 2007. Tillväxttakten sjunker något till drygt 5 procent år 2010, vilket fortfarande är förhållandevis högt.

Under 2011 kommer intäkterna från kyrkoavgiften att sjunka med 5 procent och därefter med ytterligare 5 procent 2012. Det innebär en ackumulerad minskning med ungefär 10 procent på två år. Om de ökade intäkterna under 2009 och 2010 tecknats in i nya åtaganden och inte sparats kommer behovet av inbromsning att bli mycket stort i 2011 års budgetarbete.

Prognostalen för 2011 och 2012 är genomsnitt för riket. Områden med stor andel sysselsatta i offentlig sektor och branscher som inte påverkats så mycket av krisen lär klara sig något bättre än genomsnittet. Statistik över antalet varsel under 2009 ger en fingervisning om vilka regioner som kommer att påverkas mer eller mindre. Varseltalen är relativt sett högst inom Strängnäs, Skara, Härnösands, Växjö, Västerås och Göteborgs stifts områden. Det pekar på att minskningen av kyrkoavgiften i dessa stift blir större än vad genomsnittet antyder, men de lokala variationerna kommer att vara stora.

Återhämtningen 2013 och 2014 bedöms bli långsam. Och viktigare, den sker från den låga inkomstnivå som är följden av nedgången under de två tidigare åren. Tar man hänsyn till penningvärdeförsämringen är det troligt att kyrkoavgiftsintäkten 2014 i fast penningvärde kommer att vara lägre än vad den var 2003. Under flera år framöver kommer vi troligen att kunna säga att vår bästa tid, i ekonomiskt hänseende, var år 2009–2010.

PROBLEMEN FÖRSTÄRKS AV ANDRA FAKTORER

- Om prästlönstillgångarnas skattefrihet inte förlängs efter 2009 kommer det, allt annat oförändrat, att minska utdelningarna därifrån med 25–30 procent. Detta påverkar församlingarnas budget för 2011.
- Det församlingsbidrag som betalats från nationell nivå med totalt 200 miljoner kronor kommer att minska till 100 miljoner år 2011 och helt utebli 2012. Detta enligt förslag till höstens kyrkomöte.
- Den kyrkoantikvariska ersättningen har under 2000-talet trappats upp och är i år 465 miljoner kronor. Det är inte troligt att tillväxten kommer att fortsätta i hittillsvarande takt.
- Ekonomin i offentlig sektor kommer att vara ansträngd och sätta press på villkoren för kommunala och statliga bidrag.
- Det finns en tydlig risk att den ökade arbetslösheten leder till att utträdena ökar av ekonomiska skäl. Ökade utträden under 2009 kommer att slå igenom i lägre kyrkoavgiftsintäkt 2012.
- Försämrad ekonomi för den enskilde på grund av arbetslöshet, sämre pension eller minskad kommunal service kommer att öka behovet av diakonala insatser.

KRISER DRIVER FRAM FÖRÄNDRINGAR

En kris erbjuder även möjligheter och utmaningar att finna nya lösningar. En krympning av organisationen underlättas av stora pensionsavgångar de närmaste åren. När intäkterna för kyrkan minskar 2011 lär den allmänna konjunkturen vara på väg att förbättras. Inom flera stift arbetar man med utveckling och planering för nya former för samverkan inom administration och fastighetsförvaltning. Ovanligt många indelningsförändringar sker i januari 2010.

Det finns anledning att tro att en analys av kyrkans ekonomi för år 2014 kommer att beskriva en i flera avseenden förändrad kyrka i ekonomiskt och organisatoriskt avseende.

Kapitel 2

Kollekten i Svenska kyrkan 2000–2008

År 2008 fick Svenska kyrkan in omkring 125 miljoner kronor i kollekt under gudstjänster. Motsvarande siffra år 2000 var 139 miljoner kronor. I det här kapitlet analyseras kollektens utveckling på riks-, stifts- och församlingsnivå under perioden 2000–2008. Särskilt fokus läggs på utvecklingen av kollekt till Hela världen, Svenska kyrkans internationella arbete.

INLEDNING

Det ändamål som under perioden 2000–2008 tilldelats i särklass störst kollektbelopp är Hela världen, Svenska kyrkans internationella arbete (tidigare Lutherhjälpen och Svenska kyrkans mission, SKM). Beloppet har årligen uppgått till 45–55 procent av den totala kollekten. Ett undantag var år 2008, då andelen var 38 procent.

En analys av hur stor andel av kollekten som tillfallit kyrkans internationella arbete ger ett underlag för en diskussion om hur kollekten kan finansiera detta arbete i framtiden. Uppgifterna ställs i relation till gudstjänststatistiken för att ge ytterligare ett perspektiv på hur kollekten förändrats under perioden.

Samtliga uppgifter som redovisas är justerade enligt prisökningen i samhället.¹ Därför uppgår den totala kollekten år 2008 i diagrammen nedan endast till 108 mkr istället för de 125 som angavs ovan.

¹ SCB Konsumentprisindex, årsmedel. År 2000 betraktas som år noll och följande års siffror är nedräknade för att ta bort effekten av inflationen.
http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____33919.aspx

ÄNDAMÅL FÖR RIKSKOLLEKT, STIFTSKOLLEKT OCH FÖRSAMLINGSKOLLEKT

STIFTSKOLLEKT OCH FÖRSAMLINGSKOLLEKT

Enligt kyrkoordningen får högst 30 rikskollekter och högst 10 stiftskollekter tas upp under ett år. Hur församlingarna vid övriga gudstjänstillfällen väljer att ta upp eller inte ta upp kollekt varierar över tid och troligen mellan olika församlingar.

Ändamålen för rikskollekter visar stor stabilitet över tid. Flera av de mottagare som tilldelats rikskollekter år 2008 har fått dessa sedan 1800- och 1900-talen. Några exempel är Svenska bibelsällskapet, Diakoniinstitutionerna, utlandskyrkans verksamhet, Missionsstyrelsen/SKM, Lutherhjälpen och Svenska kyrkans unga. Exempel på mottagare under senare tid är Rådgivandebyrån för asylsökande och flyktingar, Kristna fredsrörelsen, Liv- och fredsinstitutet och Hela människan. Det är kyrkostyrelsen som fattar beslut om mottagare av rikskollekt.

Kyrkans internationella verksamhet har hög prioritet, vilket framgår av antalet rikskollekter. Under perioden som analyserats har ungefär 12–13 av de årliga 30 rikskollekterna tilldelats Hela världen, Svenska kyrkan.

Stiftskollekter har i de flesta stift sällan eller aldrig under perioden tillfallit Hela världen, Svenska kyrkan. Det främsta undantaget är Linköpings stift, därefter Strängnäs, Växjö och Karlstads stift. Visby har under perioden beslutat om två, Skara en halv stiftskollekt till detta ändamål. Stiftet prioriterar istället egna internationella vänstiftsrelationer eller exempelvis diakonal verksamhet i Sverige, stiftsgårdar, kyrkosångsförbundet och Svenska kyrkans unga. Ett flertal stift stödjer därutöver en extern organisation som bedriver verksamhet som även bedrivs av kyrkan själv, nämligen Individuell människohjälp (IM). Verksamheten har historiskt en kyrklig anknytning och har tidigare varit mottagare av ett flertal rikskollekter.

När församlingarna själva får välja prioriteras Svenska kyrkans eget internationella arbete olika högt olika år (se redovisningen nedan). Fullständig information om vilka andra ändamål församlingarna ger till finns inte. En preliminär analys av det som registreras i Svenska kyrkans kollekt- och betalsystem, samt resultatet av en förfrågan till ett urval organisationer, visar att Svenska kyrkan genom kollekt och syföreningar årligen bistår andra internationella organisationer med miljonbelopp. Den externa organisation som fick mest församlingskollektmedel år 2008 var Svenska

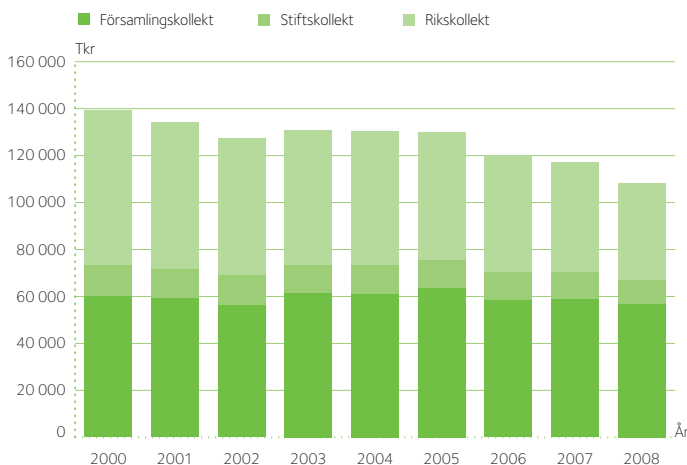
Jerusalemföreningen. Organisationen har kyrklig anknytning men är inte en del av Svenska kyrkans internationella arbete. Den näst vanligaste mottagaren är därefter Insamlingsstiftelsen för Abrigo Rainha Silvia, Drottning Silvias mödrahem, i Rio de Janeiro. Kollektmedel går även till Rädda barnen, Röda korset, Läkare utan gränser, Erikshjälpen, IM, Amnesty international – organisationer som bedriver en liknande verksamhet som Svenska kyrkans internationella arbete.

REDOVISNING AV ANALYSER ÅR 2000–2008

TOTAL KOLLEKT

År 2000 uppgick den totala kollekten till 139 mkr. Vid periodens slut hade kollekten sjunkit med 22 procent, hänsyn tagen till prisökningen (diagram 3). Rikskollekten står för den i särklass kraftigaste minskningen. Det gäller framför allt trettondag och palmsöndagen, som avslutar insamlingsperioderna till kyrkans internationella arbete. Mellan år 2001 och 2002 har beloppet minskat mer än mellan 2000 och 2001. En förklaring är att församlingarna från och med år 2002 i allt högre grad särredovisar insamlingsintäkter under julen och fastan som intäkter av församlingsaktiviteter, istället för att som tidigare lägga dem i kollekten. Under 2003–2005 stabiliserades kollekten, för att sedan sjunka kraftigt åren 2006–2008. De hopp man ser i kollektutvecklingen år 2002 och 2006 sammanfaller med att många församlingar slogs ihop under dessa år. En teori är att detta kan ha påverkat kollekten. Analyser av de stift som genomfört flest sammanläggningar sedan år 2000, Lund och Skara, visar dock inte på något entydigt mönster som skulle stärka den teorin.

DIAGRAM 3: TOTAL KOLLEKT ÅR 2000–2008

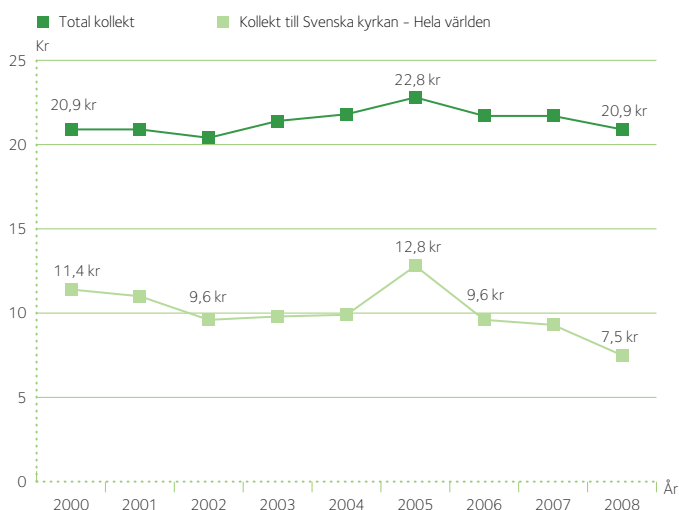
KOLLEKT I RELATION TILL GUDSTJÄNSTBESÖK

Kollekt tas upp vid nästan alla huvudgudstjänster. Det finns även andra gudstjänster där man tar upp kollekt, men eftersom det är svårt att veta omfattningen och om det varit stabilt över tid ingår dessa inte i analysen.

Gudstjänstbesökare lägger i snitt drygt tjugo kronor i håven (diagram 4). Även om kollektutvecklingen har varit negativ, verkar det som om dagens besökare lägger lika mycket i kollekt som man gjorde vid början av 2000-talet, även när hänsyn tagits till inflationen. Kurvan för den totala kollekten visar dock på en ökning åren 2002–2005 och en minskning 2006–2008.

Till den internationella verksamheten läggs i snitt knappt tio kronor. Nedgången 2002 förklaras av den särredovisning av församlingsaktiviteter som nämndes ovan. Tsunamikatastrofen år 2005 påverkade framför allt den internationella kollekten, men gav också avtryck i kurvan över den totala kollekten. Perioden avslutas dramatiskt med att kollekten per besök minskar med två kronor år 2008. Om man tolkar diagrammet som att den internationella kollekten ett ”normalt” år har varit cirka 10 kronor i genomsnitt per besök, motsvarar nedgången år 2008 hela 20 procent.

DIAGRAM 4: KOLLEKTKRONOR PER BESÖK I HUVUDGUDSTJÄNST

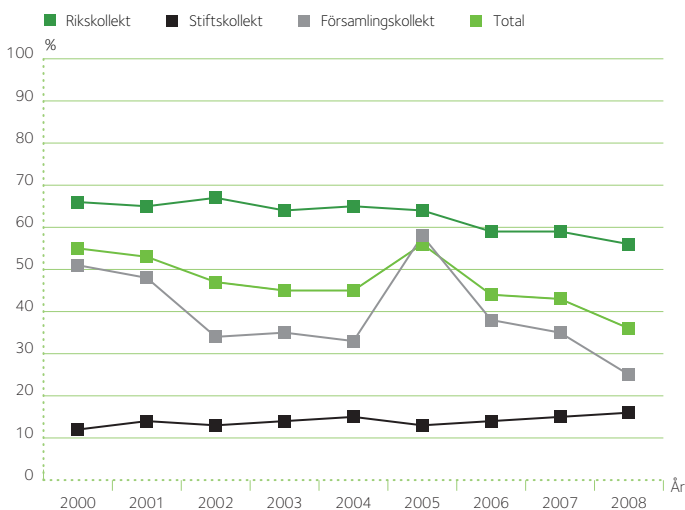

KOLLEKT TILL HELA VÄRLDEN, SVENSKA KYRKAN

Kollekten till Hela världen, Svenska kyrkan utgjorde 22 procent av de insamlade medlen till kyrkans internationella arbete år 2008. År 2007 var motsvarande siffra 31 procent. Övriga intäkter är främst gåvor från privatpersoner och från syföreningar samt anslag från församlingar och stift. Kollektens andel av de totala insamlade medlen är lägre än tidigare år. Det beror på att ovanligt stora testamenten inkom och därmed ökade den andelen. Insamlade medel finansierade 58 procent av den internationella verksamheten år 2008. Kollekterna är med andra ord en mycket viktig källa till finansiering av kyrkans internationella diakoni och mission.

Ställt i relation till den totala kollekten har andelen som tillfallit Hela världen, Svenska kyrkan varierat under perioden (diagram 5). Som mest var det 56 procent år 2005, året efter tsunamin. Samma år inträffade en kraftig jordbävning i Pakistan och många församlingar valde att ge kollekt till kyrkans katastrofarbete. Detta är det enda år då den internationella församlingskollekten överstiger genomsnittet för den internationella kollekten totalt. År 2008 blir det en bottennotering på cirka 35 procent. Under övriga år har omkring 45–55 procent av den totala kollekten tillfallit Hela världen, Svenska kyrkan.

DIAGRAM 5: ANDEL AV KOLLEKTEN TILL HELA VÄRLDEN, SVENSKA KYRKAN

Rikskollekt till Hela världen, Svenska kyrkan

En stor andel av intäkterna från rikskollekter går till internationell verksamhet. Det förklaras till viss del av att antalet rikskollekter till den internationella verksamheten är många. Det kan dock inte vara hela förklaringen. Det ekonomiska resultatet ligger i början av perioden kring 65 procent av den totala rikskollekten, för att år 2008 närma sig 50 procent. De 13 tillfällen som tilldelats ändamålet utgör dock endast cirka 43 procent av de totalt 30 rikskollekterna. Det innebär att rikskollekterna till kyrkans internationella arbete inbringar betydligt mer än rikskollekter till andra ändamål.

Det skulle kunna förklaras av välfyllda kyrkor just de söndagar då rikskollekten tillfaller Hela världen, Svenska kyrkan. Men eftersom gudstjänstbesöken med största sannolikhet inte är betydligt fler just de söndagar då internationell rikskollekt tas upp, jämfört med andra söndagar, är det rimligt att förvänta sig att resultatet kommer att sjunka. Om andelen tillfällen då kollekt tas upp till det internationella arbetet är 43 procent, kan även det ekonomiska resultatet närma sig 43 procent istället för de cirka 55 procent som den internationella rikskollekten utgjorde år 2008.

Två kollekttillfällen står för en oproportionerligt stor del av intäkterna, men också en oproportionerligt stor andel av minskningen av rikskollekten till internationell verksamhet. Det är trettondagen, som avslutar det som tidigare var Svenska kyrkans missions traditionella insamlingsperiod, samt palmsöndagen som avslutar fasteperiodens insamling som tidigare tillföll Lutherhjälpen. Dessa två söndagar har tidigare år gett tvåsiffriga miljonbelopp, medan de år 2008 inbringade drygt fyra respektive drygt åtta miljoner kronor. År 2008 motsvarade detta knappt hälften av den totala internationella rikskollekten.

Stiftskollekt till Hela världen, Svenska kyrkan

Stiftskollekten ligger mycket stabilt under perioden. Av den totala stiftskollekten är det högst 16 procent och lägst 12 procent som tillfaller Hela världen, Svenska kyrkan. Det sammanlagda antalet stiftskollekter per år har varierat mellan fem och tio. Linköpings stift intar en särställning vad gäller kollekt till kyrkans internationella arbete genom Hela världen. Av periodens 66 stiftskollekter till detta ändamål står Linköping för 30.

Församlingskollekt till Hela världen, Svenska kyrkan

Församlingskollekten är den kollekttyp som visar störst variation, vilket hänger samman med församlingarnas frihet att välja ändamål. En förklaring till den kraftiga nedgången år 2008 kan vara att församlingarna detta år tog upp kollekt till Svenska kyrkans internationella arbete vid färre antal gudstjänster.

Antalet inbetalningar² av församlingskollekt har ställts i relation till huvudgudstjänster, men inte till dop-, konfirmations-, vigsel- och begravningsgudstjänster samt musikgudstjänster, veckomässor och andra gudstjänststyper. I diagram 6 redovisas internationella kollekttillfällen, räknat som antal inbetalningar av församlingskollekt till kyrkans internationella arbete, i relation till det totala antalet huvudgudstjänster.

Vi vet att 40 huvudgudstjänster per år och församling är avsatta för riks- och stiftskollekter. Dessa gudstjänster utgjorde år 2000 cirka 80 procent av det totala antalet huvudgudstjänster. År 2008 var motsvarande siffra knappt 70 procent. Utrymmet därutöver disponeras fritt av församlingen. Församlingarna är också fria att ta upp kollekt vid andra gudstjänster än huvudgudstjänst.

Tre år bör särskilt kommenteras:

- År 2002 började man särredovisa intäkter av församlingsaktiviteter, pengar som tidigare lagts i kollekten. Detta påverkade rikskollekterna som avslutade insamlingsperioderna, men troligen även församlingskollekterna.
- År 2005 var det år under perioden då flest församlingskollekt tillföll det internationella arbetet. Tsunamikatastrofen berörde många svenskar och ett stort antal församlingskollekt togs upp till katastrofarbetet och den långsiktiga återuppbyggnaden.
- År 2008 sjönk andelen av den totala församlingskollekten som tillföll kyrkans internationella arbete, till en lägre nivå än något tidigare år. Intäkter från församlingarnas lokala insamlingsaktiviteter ökade år 2008 med ungefär motsvarande belopp som församlingskollekten sjönk. Det finns inga tydliga tecken på att aktiviteterna till förmån för Svenska kyrkans internationella arbete

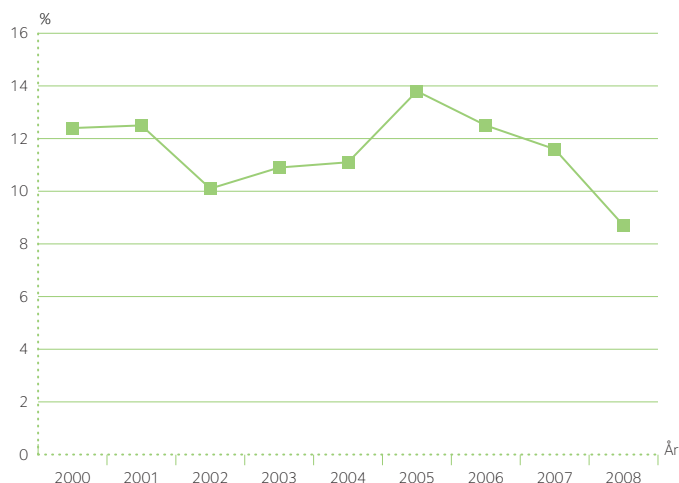
2 Antalet inbetalningar motsvarar troligen inte till hundra procent antalet firade gudstjänster då kollekt tagits upp. En församling kan ha betalat in belopp från flera gudstjänster vid ett och samma tillfälle. I analysen förutsätts att eventuella variationer vad gäller detta förfarande varit konstanta över tid, vilket gör det möjligt att pröva hypotesen om att den sjunkande församlingskollekten till kyrkans internationella verksamhet kan förklaras av en minskad andel kollekttillfällen.

skulle ha ökat. Minskningen av församlingskollekt kan eventuellt förklaras av att särredovisningen av intäkter från aktiviteter ökade just detta år. Men det var också det år Lutherhjälpen och SKM slutade användas och ett gemensamt namn kom i deras ställe. Framför allt Lutherhjälpen hade varit ett mycket starkt varumärke för internationellt arbete.

När båda dessa varumärken försvann för att ersättas av ett nytt försvagades ändamålet ”Svenska kyrkans internationella arbete” på den interna kollektmarknaden. Enligt ekonomisk utbudsteori finns ett samband mellan utbudet av varor, varumärken och en given marknads samlade resultat. Ju fler organisationer en individ har att välja mellan, desto större är sannolikheten att hon eller han väljer någon av dem. Det sammanlagda resultatet blir då större än om erbjudandet är begränsat. Risken finns att andra internationellt verksamma organisationer år 2008 tog andelar av kollekten. Detta är dock svårt att undersöka, eftersom betalningar till externa mottagare inte automatiskt redovisas i kyrkans kollekt- och betalsystem.

Det finns ytterligare en tänkbar förklaring till att församlingskollekten minskade år 2008. Svenska kyrkans nationella nivå har under flera år producerat en projektkatalog, som på ett konkret och inspirerande sätt beskriver Svenska kyrkans internationella projekt. Församlingarna har varit en viktig målgrupp för projektkatalogen, och troligtvis har den använts som underlag vid beslut om ändamål för församlingskollekten. År 2008 publicerades projektkatalogen för första gången enbart på www.svenskakyrkan.se. Det innebar att den konkreta beskrivningen av Svenska kyrkans internationella projekt blev mer svårtillgänglig vilket kan förklara att man valt andra ändamål.

DIAGRAM 6: ANDEL AV INTERNATIONELLA FÖRSAMLINGSKOLLEKTILLFÄLLEN AV ANTAL HUVUDGUDSTJÄNSTER.

SLUTKOMMENTAR

Utvecklingen för kollekten i stort var under perioden 2000–2008 negativ. Kollekten som kom Hela världen, Svenska kyrkans internationella arbete till del minskade snabbare än övrig kollekt. Rikskollekten, i synnerhet kollekterna på trettondagen och påsksöndagen, stod för den största delen av minskningen. Nedgången i övrigt berodde på att antalet gudstjänster och gudstjänstbesök minskade. De som besökte Svenska kyrkans gudstjänster lade nämligen lika mycket i håven 2008 som vid 2000-talets inledning, även med hänsyn till prisökningen.

För den internationella verksamhetens del hänger nedgången dels samman med att man i allt högre grad säredovisat resultat av insamlingsaktiviteter, till exempel basarer och bössinsamlingar, och inte har lagt dessa medel i kollekten. Nedgången hänger också samman med att församlingarna vid färre gudstjänster valt den internationella verksamheten som ändamål för församlingskollekt.

Svenska kyrkans internationella verksamhet är idag beroende av kollekten. Om trenden som beskrivits i detta kapitel fortsätter, måste Svenska kyrkan lägga allt större resurser på att finansiera den verksamheten med andra medel. Ett exempel kan vara att rekrytera fler regelbundna enskilda givare, hitta några mycket stora gåvogivare, eller arbeta med företagsgåvor. Men sannolikt krävs fler åtgärder om kyrkans internationella verksamhet ska finnas kvar med dagens omfattning.

Kapitel 3

Mikrofinanser

– ett verktyg i Svenska kyrkans arbete med fattigdomsbekämpning

I Svenska kyrkans utvecklingsarbete ingår sedan länge stora satsningar på lokal ekonomisk utveckling, såväl på nationell nivå som i församlingar och stift. Fokus har inte minst legat på fattigas tillgång till finansiella tjänster, bland annat så kallade mikrolån.

HÅLLBAR EKONOMISK UTVECKLING – ETT OMRÅDE I FOKUS

Hållbar lokal ekonomisk utveckling är ett centralt begrepp i arbetet med att bekämpa fattigdom. Tillsammans med utbildning, hälsovård och en utbyggd infrastruktur kan en lokal ekonomisk utveckling bidra till minskad fattigdom och rättvist fördelade inkomster – mellan land och stad, mellan kvinnor och män och mellan fattiga och rika. Svenska kyrkan arbetar bland annat med projekt som främjar jordbruksutveckling, djurhållning och entreprenörskap samt projekt som stärker och skyddar hushållens tillgångar. Ledstjärnan har varit hjälp till självhjälp med tyngdpunkt på sparande och mikrolån.

FINANSIELLA TJÄNSTER FÖR FATTIGA

Tillgången till finansiella tjänster är en viktig faktor för ekonomisk utveckling. Under senare år har så kallad mikrofinansiering fått stor uppmärksamhet, inte minst efter det att Nobels fredspris år 2006 gick till en förgrundsgestalt inom området, doktor Muhammad Yunus från Bangladesh. Mikrofinans brukar i allmänhet definieras som finansiella tjänster för fattiga. Dessa tjänster omfattar inte bara mikrolån utan även sparande, försäkringar, leasing och transaktioner. På så sätt är mikrofinans ett verktyg för en individuell ekonomisk utveckling, och kan därmed stärka effekterna av annat utvecklingsarbete.

Mikrofinans kan minska individens ekonomiska sårbarhet. Där-
emot har den svårt att ensamt lyfta hela samhällen ur fattigdom.
Svenska kyrkan vill därför i allt större utsträckning bidra till ut-
vecklingen av små- och medelstora företag och kooperativ. Där
saknas ofta en finansiering som är långsiktigt hållbar för kreditgi-
varen, med rimlig ränta anpassad till låntagarna och administrativt
möjlig att hantera.

ETT VERKTYG FÖR BÅDE HUSHÅLL OCH SMÅFÖRETAG

Hushållen i fattiga länder har en svag och ojämn hushållsekono-
mi. Orsaken är att de ofta saknar skydd för tillgångar, exempelvis
i form av sparande, djurhållning och hus. Dålig tillgång till och
höga kostnader för sjukvård, avsaknaden av rent vatten, missväxt
och skadedjur är andra orsaker.

Mikro- och småföretag saknar tillgång till stabila finansiella insti-
tutioner som kan ge lån anpassade till jordbrukarens behov, det
vill säga lån som är större än de traditionella mikrolånen och med
längre löptid. Företag och kooperativ på landsbygden har inte hel-
ler möjlighet att få hjälp med mer omfattande finansiering och den
tekniska assistans som behövs för produktutveckling och förädling.

SVENSKA KYRKAN ARBETAR GENOM LOKALA PARTNER SOM BYBANKER

För att möta problemen med hushållens ekonomiska sårbarhet
arbetar Svenska kyrkan framför allt genom lokala partner, oftast
kooperativa lokala organisationer. Det handlar här i huvudsak om
att uppmuntra sparande som ger möjlighet till lokal utlåning. I
framtiden kan det även bli aktuellt med försäkringar.

Bybanker och Saccos (spar- och kreditkooperativ) erbjuder ett säkert
ställe att spara pengar på och samlar medlemmarnas resurser i en
gemensamt ägd och styrd bybank. Härigenom främjas samarbete
och individuell utveckling. Bybanken blir dessutom en arena för
utbyte av information och kunskap, inte bara ett ställe för att låna
pengar. Detta bidrar även till att mildra effekterna av personliga
och lokala katastrofer.

Svenska kyrkans stöd till partner som arbetar med bybanker sker i
form av utbildning och teknisk assistans. I allt väsentligt handlar
det om utbildningsinsatser som gäller management, kooperativism,
principer för kreditgivning, utveckling av produkter för medlem-
marna, administration och bokföring samt entreprenörskap. By-
bankernas förmåga att ge ut lån beror helt på deras förmåga att få
sina medlemmar att spara.

TABELL 9: AV SVENSKA KYRKAN DIREKT STÖDDA BYBANKER OCH SACCOS

Land	Antal banker/ Saccos	Antal medlemmar	Sparande SEK	Startår
Zimbabwe	29	11 108	1 396 000	1990
Malawi	4	5 520	386 000	2004
Tanzania	15	950	435 000	2002
Kambodja	330	11 839	2 120 000	1998
Peru	11	204	50 000	2007
Angola	1	130	71 000	2006
Swaziland	9	646	360 000	2004
Mocambique	5	478	41 000	2004
Summa	404	30 875	4 859 000	

Data från 2008 utom för Zimbabwe där aktuell uppgift saknas.

Förutom vad som här redovisas finns ett stort antal projekt som omfattar lån och sparande, men då integrerat i annat arbete. Mikrofinans utgör där endast en mindre komponent. Projekten riktar sig oftast till självhjälpgrupper, som är ett effektivt verktyg även för annat arbete som exempelvis hiv- och aidsinformation, läskunnighetskurser och förebyggande hälsovård.

SAMARBETE MED KOMMERSIELLA AKTÖRER

Svenska kyrkan samarbetar även med ett mindre antal kommersiella aktörer, främst mikrofinansinstitut (MFIs) vars huvudsakliga inriktning är lån till kvinnor samt jordbruksrelaterade lån. Här handlar det inte främst om medlemsägda institutioner, utan om organisationer som förväntas göra en avkastning på utlåningsverksamheten.

Utgångspunkten för samarbetet är omfattningen av institutens verksamhet, sett både till antalet klienter och till antalet produkter som erbjuds (till exempel mikroleasing, mikroförsäkringar, jordbrukslån, entreprenörstöd). Stödet utgörs av riktade gåvor till specifika projekt som exempelvis business inkubatorer (ett slags entreprenörsskolor) för små- och medelstora företag, informationssystem, organisationsutveckling, internutbildning, produktutveckling och liknande. Genom denna kanal kan man nå betydligt fler individer totalt sett (se tabell 10).

TABELL 10: AV SVENSKA KYRKAN STÖDDA KOMMERSIELLA ORGANISATIONER

Land	Kunder	Namn	Not
Colombia	1 584	Fundacion Producir	
Bangladesh	300 000	RDRS	
Sydafrika	75	EWT	Nystartad
Moldavien	17 000	SCA federation	Federation av 100 sparbanker
Globalt	75 000	ECLOF	
393 659			

Data från 31/12 2008. ECLOF (Ekumeniska lånefonden) arbetar i 21 länder.

Samarbetet omfattar inte utlåning till dessa institut. Det beror i första hand på att Svenska kyrkan saknar den expertis som krävs för utlåningsverksamhet. Arbetet med dessa organisationer sker i huvudsak i samverkan med Oikocredit.

SVENSKA KYRKANS MIKROFINANSARBETE GENOM OIKOCREDIT

Oikocredit är ett globalt kooperativt finansieringsinstitut som ägs av 600 kyrkor/kyrkligt relaterade institutioner. Institutet är en av världens största privata investeringsaktörer på mikrofinansområdet. Oikocredit lånar ut till kooperativ och mikrofinansinstitut, men inte direkt till individer.

Genom samarbetet med Oikocredit bidrar Svenska kyrkan till arbetet med att minska fattigdom. Parollen är även här hjälp till självhjälp, men arbetet via Oikocredit sker företrädesvis med lokala kommersiella aktörer – främst mikrofinansinstitut och kooperativ som behöver tillgång till kapital för att kunna växa och därmed bidra till lokal utveckling och nya arbetstillfällen.

I början av 2004 sjösattes ett gåvomedelsfinansierat paket som noga förberetts under ett antal år tillsammans med Oikocredit. Det omfattade 10 miljoner US-dollar fördelat på tre komponenter: en riskfond i lokal valuta, en garantifond och teknisk assistans.

RISKFOND

Ett stort antal av Svenska kyrkans församlingar har investerat i Oikocredit via Kyrkornas U-fond, mot en förväntad avkastning på 2 procent årligen. Detta kapital måste hanteras med avseende på valutarisker. Församlingarnas placeringar i Oikocredit sker i hård valuta (euro), men om Oikocredits utlåning skulle ske i euro, innebär det att valutarisken placeras hos låntagaren. Om dennes valuta faller, blir lånet mycket dyrare än vad det såg ut att vara. Ett dyrare lån för den lokala mikrofinansinstitutionen innebär högre räntor för de fattiga. Högre kostnader för en afrikansk småbonde

innebär sämre förutsättningar att få ihop ekonomin såväl i det egna hushållet som i det företag han eller hon driver. De sociala effekterna försämras. Därför ser Svenska kyrkan valutarisken som en begränsande finansiell och social faktor.

Genom den riskfond om 7 miljoner US-dollar som Svenska kyrkan ställde till förfogande har förluster genom valutaförändringar kunnat finansieras. Detta har lett till att Oikocredit har kunnat ta sig an kunder med en högre riskprofil utan att för den skull sätta investeringarna på spel och därmed riskera avkastningen till medlemmarna. Det har också möjliggjort en snabbt ökande partnerportfölj för Oikocredit utan att den finansiella risken ökat.

Ur Svenska kyrkans synvinkel är den sociala effekten särskilt intressant. Genom att minska valutarisken för Oikocredit har de kunnat agera där få andra aktörer har vågat. De har kunnat satsa på mindre men mer intressanta partners, på fair-trade producenter och på mindre jordbrukskooperativ, ofta i länder med svag valuta.

Samarbetet kring en riskfond för valutaexponeringen var banbrytande och har fått flera efterföljare i världen.

Riskfonden är idag ett stöd för 241 lån till 206 av Oikocredits klienter i Afrika och Asien. Värdet på denna utlåning uppgår per sista december 2008 till ungefär 350 miljoner kronor, vilket utgör lite mer än en tredjedel av värdet på Oikocredits totala utlåning i Asien och Afrika. Fonden har därmed, ungefärligt beräknat, medverkat till att möjliggöra över 9 miljoner lån till över 670 000 hushåll under den period fonden har varit i bruk. Dessa siffror kommer att upprepas de närmaste fem åren avseende samma fond, när nya lån beviljas (låneperioden till instituten är fem år). Denna gång utan att nya pengar behöver skjutas till.

Lägg till detta att cirka 50 kooperativ och företag finansierats med stöd från riskfonden så blir det som åstadkommit än mer imponerande.

GARANTIFOND

Kopplat till valutarisikfonden inrättades en garantifond om en miljon US-dollar. Syftet var att möjliggöra utlåning med högre riskprofil, ofta till organisationer och låntagare långt ut på landsbygden, eller med nya oprövade produkter. Till skillnad från riskfonden kan garantifonden möjliggöra lån med liten säkerhet. Fonden garanterar en del av lånet, vilket sänker risken för Oikocredit. Liksom med riskfonden är det ett sätt att nå goda sociala effekter utan att riskera investerarens kapital. Flera små företag har på så sätt kunnat utvecklas och så småningom väckt intresse hos kommersiella aktörer. Därmed har de vuxit ur behovet att låna med garantistöd.

Genom att garantin bara behöver utlösas i vissa fall, det vill säga där långivaren fallerar, uppstår en slags multiplikatoreffekt. För varje krona avsatt till en garantifond möjliggörs en flerfaldigt högre utlåning. Denna multiplikator ger således mer lån för pengarna.

Att garantera lån till små och intressanta lokala mikrofinansinstitut och företag som ingen annan institution törs låna pengar, eller gör det till alltför hög ränta, är ett bra exempel på vad en ömsesidig relation mellan en insamlingsorganisation som Svenska kyrkan och ett finansiellt institut som Oikocredit kan åstadkomma.

Garantimodellen erbjuder även en intressant lösning på ett gammalt problem, nämligen kyrkopartners svårigheter att få sin verksamhet att gå ihop. Dessa svårigheter har lett till ett biståndsberoende och ett finansiellt tryck på kyrkorelaterade organisationer och kyrkor i nord. För välorganiserade kyrkopartner i syd, som har kapacitet att bedriva egna inkomstgenererande projekt, kan garantier för lån till dessa projekt ge mycket intressanta effekter.

Möjligheterna ska inte överskattas och riskerna inte underskattas, men vi ser redan idag flera kyrkorelaterade partner i syd som har kapacitet att på detta sätt nå en avsevärt högre grad av självfinansiering.

Hittills är sex garantier utställda med hjälp av fonden, till ett värde av 11 miljoner kronor. Just detta instrument avser Svenska kyrkan experimentera mer med i framtiden för att kunna nå nivåer om 50 garantier i arbete vid varje givet ögonblick.

FOND FÖR TEKNISK ASSISTANS

Teknisk assistans, eller stöd till kapacitetsutveckling, togs in i paketet för att stärka effekten av riskfonden och garantifonden samt den finansiella effektiviteten i Oikocredits utlåning. Fonden, 2 miljoner US-dollar, riktar sig både till Oikocredits låntagare och till Oikocredit självt. Låntagarna får genom fonden tillgång till tekniskt stöd och kapacitetsstärkning, vilket ökar deras förmåga att hantera ett lån och därmed stärker den sociala effekten. Fonden ger också möjlighet för Oikocredit att stärka sina lokala funktioner för kapacitetsstöd och sina lokala kontor i allmänhet, och även utrymme för utvidgningar in i nya geografiska områden.

ETT INDIREKT ARBETE MED STORA DIREKTA EFFEKTER

Sammantaget har fondinitiativet gett en dubbel effekt som gynnar både investerare och aktörer med sociala effekter som huvudmål för sitt engagemang. För det första stärks Oikocredits portfölj, vilket säkrar investerat kapital. Detta är inte minst viktigt i finansiella kristider och i synnerhet på utvecklingsmarknader som kan vara instabila. För det andra sker en mer stabil och kundanpassad ökning av relevanta finansiella strukturer, vilket i sin tur stärker de sociala effekterna. Små och medelstora företag får tillgång till stöd och lån som gör att de kan utveckla verksamheten och anställa personal och på så sätt medverka till den lokala samhällsutvecklingen på ett högst påtagligt sätt.

FAKTARUTA: DET HÄR ÄR OIKOCREDIT 31/12 2008

Medlemmar	600 kyrkor/kyrkligt relaterade institutioner	varav 51% från så kallade utvecklingsländer
Medlemskapital	3,9 miljarder kronor	
Utlånat kapital	4,0 miljarder kronor*	
Projekt	739 lån*	
Antal länder	69	
PAR	4,3% (31/12 2008)	Portfolio At Risk/försenade låneinbetalningar
Geografi	Latinamerika 40%, Asien 25%, Central- o Östeuropa 19%, Afrika 14%, Övriga 2%	
Typ	Mikrolån 57%, Övriga finansiella tjänster 23%, Hälsovård & Utbildning 3%, Handel 3%, Tillverkning 3%, Jordbruk, Boskap och fiske 9%, Övrigt 2%	
Hushåll	15 miljoner hushåll nådda	

* utestående kapital

Kapitel 4

Församlingar mot strömmen

– befolkningsförändringar och verksamhetsutveckling på regional och lokal nivå inom Svenska kyrkan.

Följande kapitel ger en översiktlig bild av verksamhets- och medlemsutvecklingen på stifts- kommun- och församlingsnivå. Frågan som ställs är om vi i en generellt negativ trend kan hitta "församlingar mot strömmen".

Sedan år 2000 har den kvantitativa omfattningen inom Svenska kyrkans olika verksamheter generellt sett minskat. En analys av kyrkans statistikdatabas visar att medlemsantalet krymper, dop- och konfirmationstalen minskar och gudstjänstbesökarna blir färre. Men är utvecklingen densamma över hela landet? Hur ser det ut på regional och lokal nivå? Finns det inom Svenska kyrkan "församlingar mot strömmen" där en eller flera verksamheter expanderar i kvantitativ mening?

NATIONELL OCH REGIONAL UTVECKLING

Befolkning och medlemmar

Svenska kyrkan har sedan år 2000 förlorat drygt 8 procent av sina medlemmar, vilket motsvarar nästan 609 000 personer. Största medlemstappet har skett i stift med en begränsad befolkningstillväxt i kombination med höga utträdestal (Visby och Västerås stift) och i stift där befolkningsutvecklingen är negativ (Härnösands och Karlstads stift). I Lunds stift är förhållandet det omvända – här har en stark befolkningstillväxt och relativt få aktiva utträden sannolikt bidragit till det mest begränsade medlemstappet i procent räknat (se diagram 7 och 8).

DIAGRAM 7: MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN, PROCENTUELL FÖRÄNDRING PER STIFT UNDER PERIODEN 2000–2008

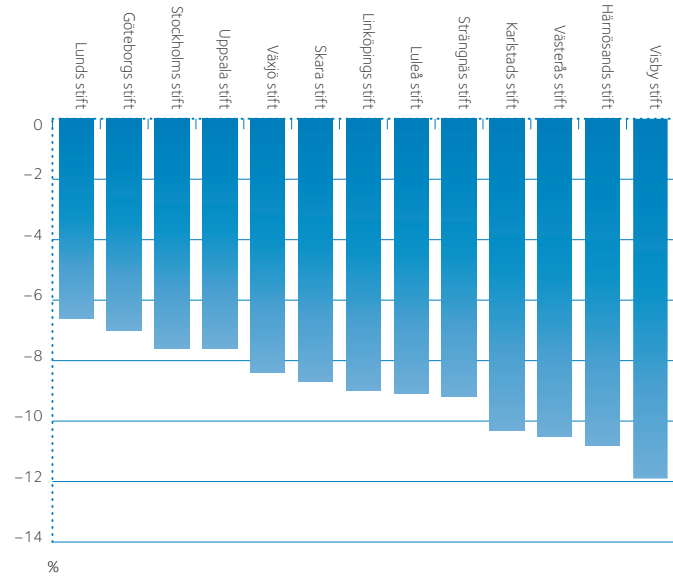
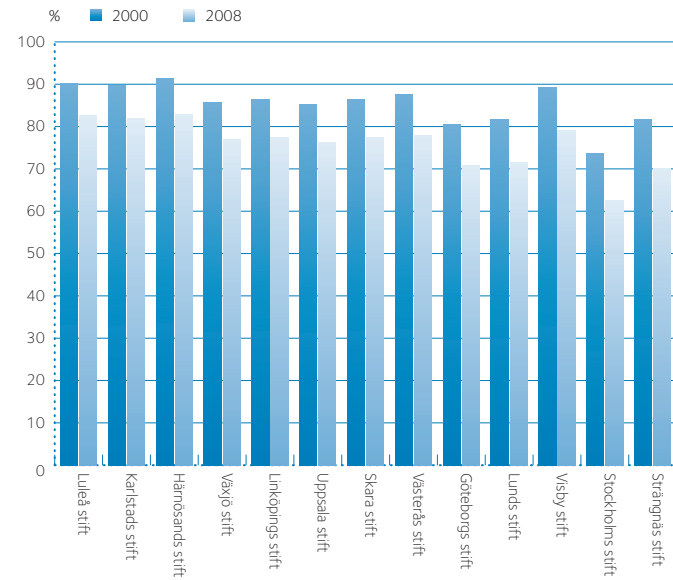

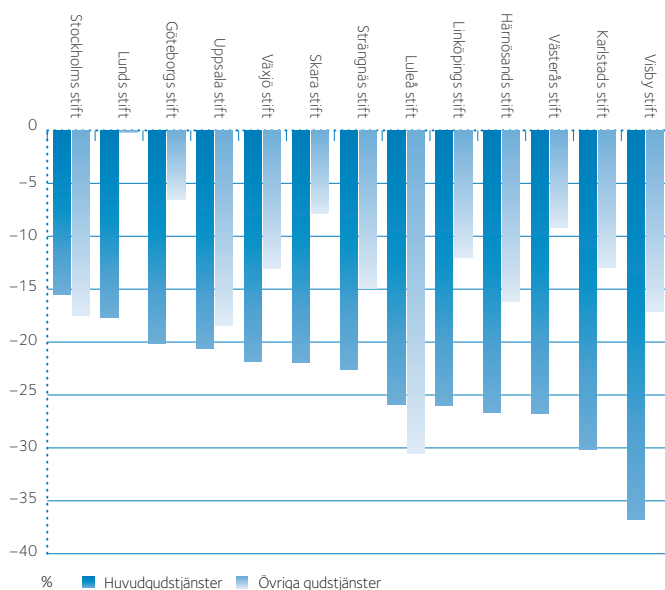
DIAGRAM 8: MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN, PROCENTUELL ANDEL AV BEFOLKNINGEN PER STIFT ÅR 2000 OCH 2008

Gudstjänstbesök

Under perioden 2000–2008 minskade antalet gudstjänstbesök i samtliga stift. Det gäller framför allt huvudgudstjänsterna, som tappade nästan en och en halv miljon besökare. I flertalet stift rör det sig om en minskning på mellan 20 och 30 procent. Vid övriga gudstjänster är nedgången något mer begränsad, mellan 10 och 20 procent (se diagram 9). Det minskade antalet besökare kan bara delvis förklaras av den negativa medlemsutvecklingen under samma period. Även om gudstjänstbesöken relateras till antalet medlemmar är utvecklingen negativ i samtliga stift. Lunds stift framstår även här som något av ”stiftet mot strömmen” med en ganska marginell minskning av antalet gudstjänstbesök per medlem. Här har antalet besök vid andra gudstjänster än huvudgudstjänster till och med ökat.

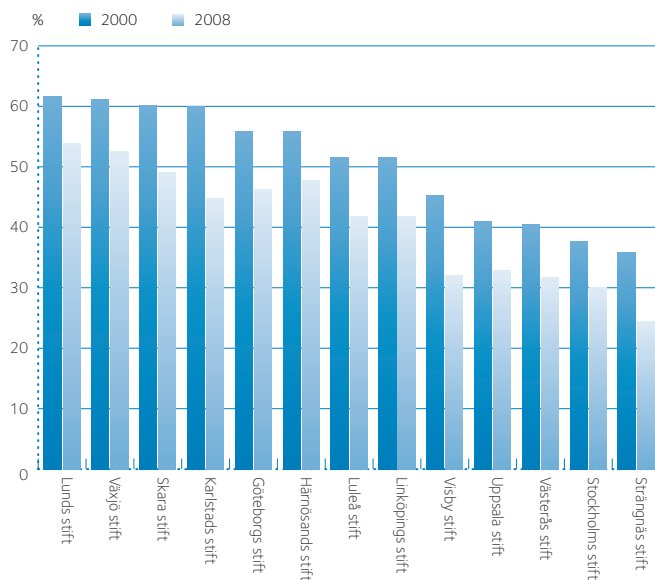
DIAGRAM 9: GUDSTJÄNSTBESÖK FÖRDELAT PÅ HUVUDGUDSTJÄNSTER OCH ÖVRIGA GUDSTJÄNSTER, PROCENTUELL FÖRÄNDRING AV ANTAL PER STIFT UNDER PERIODEN 2000–2008

Konfirmander

Sedan år 2000 har andelen konfirmerade på stiftsnivå genomgående minskat mer eller mindre kraftigt. Under de senaste tre åren har dock utvecklingen stabiliserats med bara marginella förändringar. I Härnösands stift har sedan 2006 andelen konfirmander bland kyrkotillhöriga 15-åringar till och med ökat med nästan 2 procentenheter.

DIAGRAM 10: KONFIRMERADE I PROCENT AV KYRKOTILLHÖRIGA 15-ÅRINGAR ÅR 2000 OCH 2008

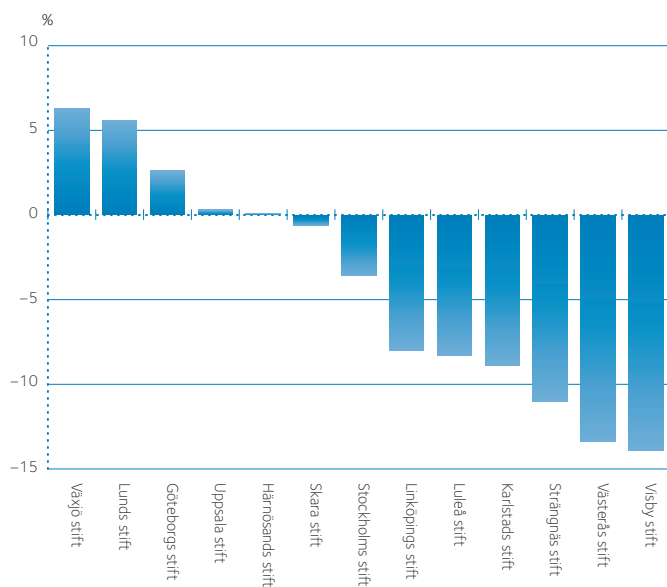

DOP

Under perioden 2000–2005 ökade antalet dop i flertalet av de 13 stiftet och i landet som helhet. Därefter sjönk antalet successivt, och totalt har antalet dop minskat med drygt 2 procent. Skillnaderna är dock stora mellan de olika stiftet. Lunds och Växjö stift är de tydligaste positiva undantagen i en allmänt negativ trend (se diagram 11). Uttryckt i relativa tal (döpta i procent av födda) är dock nedgången mer genomgripande med en minskning på mellan 8 och 18 procentenheter under perioden 2000–2008 (se diagram 12). Den negativa förändringen är särskilt tydlig under år 2008. Karlstads stift framstår som ett positivt undantag med en förhållandevis marginell minskning de senaste åren och den högsta dopfrekvensen (cirka 75 procent) i landet under år 2008.

Antalet döpta har ett tydligt samband med befolkningsutvecklingen i respektive stift, framför allt i Lunds, Växjö och Göteborgs stift. I det mest befolkningsexpansiva stiftet, Stockholms stift, minskar dock dopen både i absoluta och relativa tal. Det kan bero på att befolkningstillväxten till stor del hänger samman med ökad invandring av utlandsfödda.

DIAGRAM 11: DOP, PROCENTUELL UTVECKLING AV ANTAL DOP PER STIFT UNDER PERIODEN 2000 – 2008

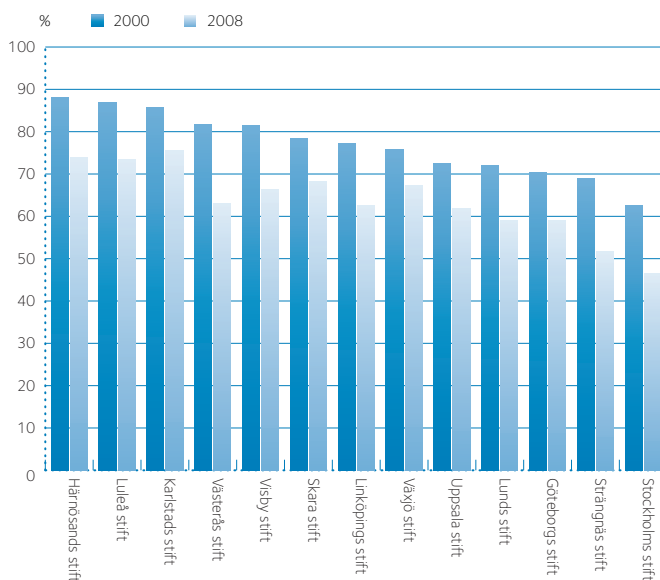

GEOGRAFISKA MÖNSTER – DELREGIONALT OCH LOKALT

Statistik över omfattningen och utvecklingen av Svenska kyrkans olika verksamheter visar alltid regionala skillnader. Stora delar av Mälardalen och Bergslagen brukar beskrivas som ”okyrkliga” med få besökare vid gudstjänster. Kyrksamheten i stora delar av Götaland, särskilt i delar av Växjö, Göteborgs och Skara stift, är desto högre liksom i delar av de norra stift, Härnösands och Luleå stift. Frågan är om man kan hitta liknande geografiska mönster när det gäller utvecklingen över tid. Är det i områden där den kyrkliga traditionen är stark som vi också finner församlingar som avviker från den generellt sett negativa utvecklingen? Finns det exempel på ”församlingar mot strömmen” även i andra delar av landet?

Utvecklingen på stiftsnivå ger inte något entydigt svar på frågan. De skillnader som finns handlar om i vilken omfattning medlems- tal och olika verksamheter har minskat under tidsperioden 2000–2008. Det enda stift som möjligen avviker från den negativa trenden i fråga om gudstjänstbesök är Lunds stift. I övrigt kan inte något av de 13 stiftens uppvisa positiva tal i fråga om verksamhetsutveckling sedan år 2000.

DIAGRAM 12: DÖPTA I PROCENT AV FÖDDA PER STIFT ÅR 2000 OCH 2008

DEN LOKALA NIVÅN

Det är med andra ord svårt att finna hela regioner, eller stift, som avviker från den negativa utvecklingstrenden. Om däremot varje region studeras på delregional eller lokal nivå är det lättare att hitta geografiska områden med församlingar där verksamhetskurvorna pekar uppåt. Genom att rangordna utvecklingen under den aktuella perioden i samtliga kommuner, dels i fråga om medlemsutveckling och utträdestal, dels i fråga om olika typer av verksamheter, kan man få en överblick över utvecklingen. På det sättet framträder ett antal geografiska områden i landet där en stor del av församlingarna har haft en positiv utveckling under de senaste åtta åren.

MEDLEMSUTVECKLING OCH AKTIVA UTTRÄDEN

I endast ett tiotal av landets kommuner ökade antalet medlemmar i Svenska kyrkan under perioden 2000–2008. Det rör sig uteslutande om storstadsnära kommuner där befolkningen i sin helhet ökade mycket kraftigt under samma tidsperiod. Där har befolkningsexpansionen till mindre del berott på invandring. I kommuner som exempelvis Malmö, där invandringen i stor utsträckning bidrar till befolkningsökningen, har antalet medlemmar i Svenska kyrkan snarare minskat.

Medlemsutvecklingen påverkas även av antalet personer som aktivt går ur Svenska kyrkan. I samtliga kommuner, Haparanda undantagen, var det under perioden 2000–2008 fler personer som aktivt gick ur kyrkan än som inträdde. Samtidigt fanns stora variationer. I vissa kommuner påverkades inte medlemsutvecklingen i någon större utsträckning – en eller ett par procent av medlemsantalet vid tidsperiodens början. I andra kommuner motsvarar det totala antalet utträden (efter avdrag av inträden) en tiondel av medlemsantalet år 2000. Vid första anblicken kan det verka motsägelsefullt att kommuner som förlorat minst antal medlemmar genom aktiva in- och utträden inte har ökat mest i medlemsantal. Och det rör sig inte i något fall om befolkningsexpansiva, storstadsnära kommuner – snarare om glesbygdskommuner i områden som under de senaste decennierna förlorat stora delar av sin befolkning genom utflyttning. Fyra geografiska områden har särskilt låga utträdestal: Tornedalen och Västerbottens inland i Luleå stift, norra och västra Värmland i Karlstads stift och Västra Småland i Växjö stift. I norr rör det sig om kommuner som Haparanda, Övertorneå, Bjurholm och Norsjö. Exempel från Karlstads stift är Eda och Torsby kommuner. I söder är det kommuner som Högsby och Tingsryd som tappat förhållandevis få medlemmar via de aktiva utträdena.

DOP

Omkring 30 av landets kommuner omfattar församlingar som tillsammans har haft en stabilt positiv utveckling av antalet dop sedan år 2000. I kommuner som Forshaga, Sunne och Torsby i Värmland har dopen ökat mest. Detta har bidragit till att Karlstads stift framstår som något av ett undantag i den allmänna minskningen av antalet dop under de senaste åren. Vid sidan av Karlstads stift, som omfattar fem av landets 20 kommuner med den mest positiva utvecklingen, finns ytterligare fyra i Växjö stift och totalt fem i de norra stift, Härnösand och Luleå. En jämförelse av utvecklingen inom de 20 kommunerna visar att flertalet hade en förhållandevis hög andel döpta redan i utgångsläget år 2000. I några fall rör det sig dock om kommuner där dopfrekvensen har ökat från nivåer en bit under den genomsnittliga nationella nivån, med Gnosjö kommun som tydligt exempel.

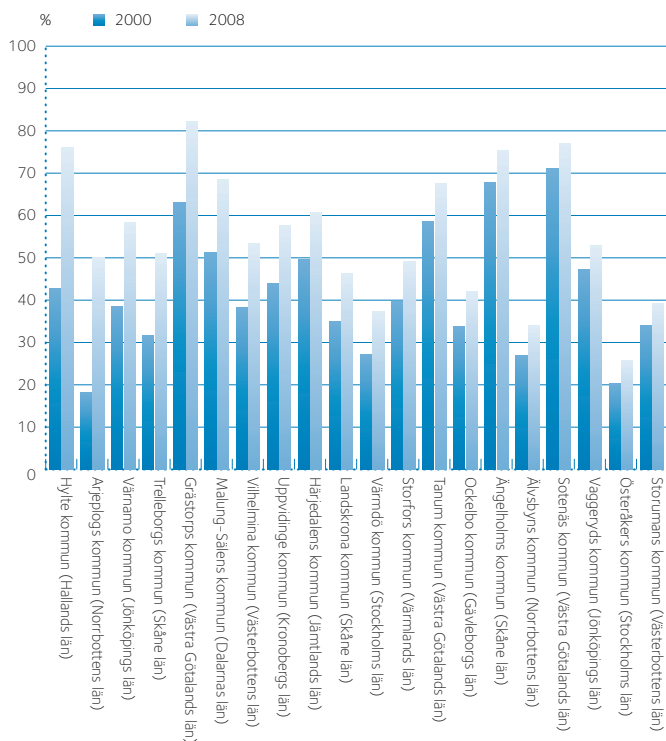
KONFIRMATIONER

Färre ungdomar konfirmeras. Det gäller såväl landet som helhet som samtliga stift. I många församlingar har antalet konfirmander minskat kraftigt under senare år, och ligger ofta på en nivå mellan 20 och 30 procent av de kyrkotillhöriga 15-åringarna. I vissa kommuner däremot har församlingarna totalt sett haft en motsatt utveckling (se diagram 13). Bland dessa kommuner med en positiv utveckling finns stora skillnader, bland annat när det gäller andelen konfirmander i

utgångsläget år 2000. I några kommuner har församlingarna ökat andelen konfirmerade 15-åringar från en redan hög nivå, till exempel Sotenäs kommun i Göteborgs stift och Ängelholms kommun i Lunds stift. I andra kommuner har församlingarna lyckats öka andelen konfirmerade från mycket låga nivåer runt 20 procent av de kyrkotillhöriga 15-åringarna. Österåkers kommun i Stockholms stift och Arjeplogs kommun i Luleå stift är två exempel.

Kommunerna i diagram 13 skiljer sig också åt i andra avseenden. Här finns både norra och södra Sverige representerat. Några av kommunerna ligger i glesbygdsområden, medan andra hör till mer tätbefolkade storstadsområden.

DIAGRAM 13: KONFIRMERADE I PROCENT AV KYRKOTILLHÖRIGA 15-ÅRINGAR PER KOMMUN ÅR 2000 OCH 2008 (DE 20 KOMMUNER DÄR KONFIRMATIONSFREKVENSEN ÖKADE MEST 2000-2008)

INOMREGIONALA VARIATIONER – TVÅ EXEMPEL

STOCKHOLMS STIFT

I flera avseenden är Stockholms län och stift en heterogen region. Regionen är som helhet mycket expansiv med en kraftig befolkningsökning under perioden 2000–2007. Här finns också några av landets mest expansiva kommuner och församlingar, både i fråga om befolkningsutveckling och om antalet kyrkotillhöriga. Samtidigt har flertalet kommuner och församlingar i länet en mer eller mindre omfattande minskning av antalet medlemmar. Regionen är heterogen även i fråga om socioekonomisk och demografisk struktur. Å ena sidan ligger några av landets mest invandrarstäta kommuner och församlingar inom regionens gränser och där är medlemmar i Svenska kyrkan i minoritet. Å andra sidan finns här församlingar med landets högsta medelinkomster och en relativt etniskt homogen svenskfödd befolkning. Förutsättningarna för verksamhetsutveckling varierar därmed på ett tydligt sätt mellan Svenska kyrkans olika församlingar inom regionen. De församlingar och kommuner som man kan lyfta fram som exempel på ”gående mot strömmen” är dessutom sinsemellan mycket olika i dessa avseenden.

Det mönster i fråga om medlemsutveckling och dess nära samband med befolkningsförändringar över tid, som finns på stiftsnivå är tydligt även på den lokala nivån, bland annat inom kommunerna i Stockholms län. Hur befolkningstillväxten påverkar antalet medlemmar i Svenska kyrkan varierar dock mycket mellan de olika kommunerna. Det beror sannolikt på befolkningstillväxtens karaktär och sammansättning. Värmdö, Vaxholm och Vallentuna var länets mest befolkningsexpansiva kommuner under perioden 2000–2008. De har också den mest positiva medlemsutvecklingen. Dessa kommuner sticker inte bara ut regionalt, utan är dessutom några av de kommuner i landet där antalet medlemmar vuxit mest i procent räknat. Även kommuner som Solna, Botkyrka och Södertälje har haft en positiv befolkningsutveckling under perioden. Här har dock andelen medlemmar i Svenska kyrkan minskat kraftigt under motsvarande period. De personer som har flyttat till kommuner som Värmdö, Vaxholm och Vallentuna under den aktuella perioden är sannolikt till stor del infödda svenskar och medlemmar i Svenska kyrkan. Inflyttningen till kommuner som Solna, Botkyrka och Södertälje har ett betydligt större inslag av utrikes födda personer som inte tillhör Svenska kyrkan.

Stockholms stads församlingar

Inte heller på församlingsnivå kan man hitta en medlemsutveckling som tydligt går mot den negativa strömmen. Samtliga församlingar i Stockholms stad tappar exempelvis medlemmar genom de aktiva utträdena. Under perioden 2000–2008 var skillnaden mellan aktiva in- och utträden drygt 37 000 i staden som helhet. Detta motsvarar cirka 7 procent av medlemsantalet vid periodens början. Här fanns dock stora skillnader mellan församlingarna. Församlingar med en medlemsandel som ligger under genomsnittet för staden som helhet uppvisar den minst negativa utvecklingen i fråga om aktiva in- och utträden. Utöver församlingarna bland Stockholms nordvästra förorter bidrar Skärholmen i södra Stockholm till detta mönster. Omvänt så förlorar församlingar med de högsta andelarna medlemmar mest på den negativa skillnaden mellan in- och utträden. Oscars och Hedvig Eleonora församlingar utgör dock två positiva undantag med en kombination av höga medlemstal och relativt låga utträdestal.

Gudstjänstbesök

Stockholms stift har den lägsta frekvensen gudstjänstbesök bland landets 13 stift. Utvecklingen de senaste åtta åren har varit negativ. Sedan år 2000 har det totala antalet besök minskat med drygt 16 procent (besök vid huvudgudstjänster och övriga gudstjänster sammanräknat) och besöken per medlem minskat med knappt 10 procent. I ett regionalt perspektiv är därför även en blygsam lokal ökning av gudstjänstbesöken ett tydligt exempel på en församling eller kommun som går mot strömmen.

Bland Stockholms stads församlingar finns inte något tydligt samband mellan medlemsutveckling och utvecklingen av antalet gudstjänstbesök. Katarina församling har haft den kraftigaste ökningen av besökare i procent räknat under perioden 2000–2008, drygt 80 procent. Detta trots en minskning av antalet medlemmar. I Sofia församling, som hade den överlägset kraftigaste befolknings- och medlemsökningen, har antalet gudstjänstbesök minskat med cirka 25 procent under perioden. Det omvända förhållandet mellan medlemsutveckling och gudstjänstbesök finns i Skärholmens församling. Andelen kyrkotillhöriga är lägst i landet, samtidigt som församlingen har haft förhållandevis få aktiva utträden under den aktuella perioden. Samtidigt som invånare med utländsk bakgrund ökar successivt, minskar medlemstalen i församlingen, både i absoluta och relativa tal. Trots detta har antalet gudstjänstbesök ökat kraftigt under samma period.

Konfirmationer

Det är lättare att hitta lokala ”exempel mot strömmen” när det gäller konfirmandverksamheten än när det gäller medlemsutvecklingen. Tydliga exempel på kommuner där andelen konfirmerade i procent av kyrkotillhöriga 15-åringar ökat är Värmdö, Vallentuna och Österåker. Eftersom även antalet 15-åringar har ökat under samma period, är den positiva tendensen ännu tydligare i absoluta tal i några av länets mest expansiva kommuner. I Värmdö kommun har exempelvis antalet konfirmationer mer än fördubblats under perioden 2000–2008 (från 78 till 186).

Andelen konfirmander (i procent av antalet kyrkotillhöriga 15-åringar) i Stockholms län varierar kraftigt mellan de olika kommunerna – från dryga 63 procent i Danderyd till knappt 16 procent i Huddinge. Utvecklingen fram till 2008 tycks inte ha något samband med utgångsnivån år 2000. Bland dem som ökat mest finns dels kommuner som startade på mycket låga nivåer, dels kommuner med relativt sett höga frekvenser i utgångsläget.

I stockholmsregionens nordöstra del finns ett antal kommuner med en tydligt positiv utveckling av konfirmandverksamheten. Vallentuna, Österåker, Norrtälje och Täby är alla exempel på sådana kommuner i denna del av regionen. Danderyd är också en kommun i denna del av regionen där konfirmationerna visserligen inte ökat under den aktuella perioden, men där den procentuella nivån har hållit sig på en mycket hög nivå. Vi har här alltså en geografisk gruppering av kommuner och församlingar som har det gemensamt att man lyckats locka en allt större andel av sina femtonåringar att konfirmera sig. I flera fall hör dessa kommuner till regionens allra rikaste med i genomsnitt höga inkomster. Även andelen kyrkotillhöriga är hög, med stockholmsmätt mätt, och den invandrade befolkningens andel låg. Gemensamt för några av dessa kommuner är också att befolkningen har ökat ganska kraftigt under motsvarande period. Värmdö, Vallentuna och Österåker har varit några av landets mest befolkningsexpansiva kommuner under 2000-talets första åtta år. Däremot är de inbördes skillnaderna i fråga om de procentuella nivåerna stora. I Danderyd är andelen konfirmerade femtonåringar betydligt högre än motsvarande andel i exempelvis Värmdö och Österåker. Konfirmationsfrekvensen i de senare kommunerna hörde till landets allra lägsta vid mätperiodens början.

LUNDS STIFT¹

Lunds stift framstår i flera avseenden som något av stiftet mot strömmen, åtminstone om man lite välvilligt tolkar en begränsad negativ verksamhets- och medlemsutveckling i positiva termer. Stiftet har visserligen tappat nära 6 procent av sina medlemmar under perioden 2000–2007, men denna minskning är den minsta bland landets 13 stift. Delvis hänger detta samman med att ganska få personer gick ur kyrkan under samma period. Dessutom är stiftet en av landets mest befolkningsexpansiva. Den positiva befolkningsutvecklingen beror dock till stor del på invandring, vilket har lett till en större andel personer med utländsk bakgrund och en minskande andel av befolkningen som är medlemmar i Svenska kyrkan. Sammantaget framstår ändå Lund som stiftet med den minst negativa utvecklingen av medlemsantal och aktiva utträden under perioden 2000–2007. Lunds stift utmärker sig även positivt när det gäller verksamhetsutveckling, framför allt jämfört med de andra två storstadsstiften, Göteborgs och Stockholms stift. Det gäller i första hand utvecklingen av antalet besökare vid huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Lund har som enda stift i landet en i stort sett oförändrad statistik över antalet gudstjänstbesök räknat per medlem i Svenska kyrkan.

Utvecklingen på kommun- och församlingsnivå

De flesta av Skånes kommuner har haft en positiv befolkningsutveckling under perioden 2000–2007. Endast två av de 33 kommunerna tappade en del av sin befolkning under denna period. Hur denna befolkningstillväxt avspeglar sig i Svenska kyrkans medlemsutveckling varierar. Antalet medlemmar ökade endast i tre av de mest befolkningsexpansiva kommunerna, Kävlinge, Lomma och Höör. I andra expansiva kommuner, som Malmö och Burlöv, har antalet medlemmar minskat kraftigt under samma period, drygt 10 procent. Skillnaderna beror sannolikt på variationer i befolkningstillskottens sammansättning. Malmö tillhör exempelvis en av de kommuner som tar emot flest flyktingar i landet. Många andra grupper som invandrar till kommunen är inte heller medlemmar i Svenska kyrkan. I kommuner som Kävlinge och Lomma har inflyttningen en helt annan karaktär, etniskt och socioekonomiskt.

¹ Utvecklingen beskrivs i följande avsnitt för perioden 2000–2007.

Lomma och Bjärreds församlingar i Lomma kommun

Lomma kan beskrivas som en förortskommun till Malmö och har under 2000-talets första sju år varit en av regionens och landets mest befolkningsexpansiva kommuner. Befolkningsökningen har bidragit till att antalet medlemmar i Svenska kyrkan vuxit under samma period. Inom kommunens gränser finns två församlingar, Lomma och Bjärred. Till skillnad från många andra expansiva församlingar och kommuner avspeglar sig befolknings- och medlemsökningen tydligt i de båda församlingarnas verksamhetsstatistik, fast i olika avseenden. Det gäller inte minst utvecklingen av antalet gudstjänstbesök i kommunen, som har ökat med över 50 procent under perioden 2000–2007. Skillnaden mellan kommunens två församlingar är dock stor. I Bjärred ökade antalet gudstjänstbesök med nära 85 procent, medan ökningen i Lomma församling stannade på mer blygsamma 15 procent. Detta trots att det framför allt var i Lomma församling som befolkningen och medlemsantalet ökade under motsvarande period.

Likaså fanns stora skillnader i utvecklingen av antalet konfirmerade. Här var dock förhållandet mellan Lomma och Bjärred församlingar det omvända. I Lomma församling varierade antalet konfirmerade relativt kraftigt varje år, men mellan år 2000 och 2007 ökade ändå antalet med drygt 60 procent. I Bjärreds församling har antalet konfirmerade varit i stort sett konstant år 2000 och 2007. Under åren däremellan har dock antalet varierat även i denna församling. I fråga om antalet dop var utvecklingen mera jämnt positiv i de båda församlingarna, med knappt 25 procents ökning i Lommas fall och 35 procents ökning i Bjärred.

Sammantaget utmärker sig alltså församlingarna i Lomma kommun positivt i flera avseenden. Att hitta kommuner och församlingar där en stark befolkningsutveckling på detta tydliga sätt avspeglar sig i såväl medlemsutveckling som kyrkans verksamhetsnivåer är inte lätt.

FÖRSAMLINGAR MOT STRÖMMEN

Sammanfattningsvis ger en närmare undersökning av dessa två regioner, Stockholms och Lunds stift, exempel på tre sinsemellan olika ”församlingar mot strömmen”. Intressant i sammanhanget är att de tre församlingar som det i detta exempel rör sig om, Lomma och Bjärreds församlingar i Lunds stift och Skärholmens församling i Stockholms stift, skiljer sig åt på flera sätt. Skärholmens församling är en av Stockholmsregionens många församlingar med en mycket svag medlemsutveckling, där Svenska kyrkans ställning som största religiösa samfund, räknat i antal medlemmar, försvagats. Med ett växande antal gudstjänstbesök och jämförelsevis få utträden, framstår ändå Skärholmen i sitt regionala sammanhang som något av församlingen mot strömmen.

Lunds stift är ur flera aspekter ett positivt exempel bland landets 13 stift. Den nedåtgående trend som samtliga stift upplevt under det senaste decenniet tycks här vara mer begränsad. Det bör därmed vara relativt enkelt att hitta församlingar där utvecklingen gått åt ett annat, mer positivt håll, än i många andra av landets församlingar. I flera av stiftets kommuner och församlingar ökar dessutom befolkningen kraftigt. Lomma kommun framstår med sina två församlingar som särskilt expansiv, inte bara ur befolknings- och medlemssynpunkt, utan även i fråga om flera av Svenska kyrkans verksamheter.

Hur kan då vissa församlingars positiva utveckling förklaras? De församlingar som här har lyfts fram som exempel ger knappast någon tydlig bild av hur en typiskt expansiv församling ser ut. Det är snarare skillnaderna än de gemensamma goda förutsättningarna som framträder vid en enkel jämförelse. Församlingarna i Lomma och Skärholmen har visserligen det gemensamt att ett antal yttre omständigheter kan sägas ha bidragit till den positiva utvecklingen. Men dessa förutsättningar liknar varandra endast på ett mycket generellt plan. De mer platsspecifika yttre förutsättningarna uppvisar ganska stora skillnader. Ytterligare skillnader framträder vid en undersökning av församlingarnas mer interna förhållanden, exempelvis arbetsmetoder och strategier. I syfte att belysa den typen av förhållanden har intervjuer med företrädare för ett antal församlingar genomförts. Resultatet av denna intervjustudie kommer att redovisas i en kommande rapport om ”församlingar mot strömmen”.

Kapitel 5

Ändrade vanor för utträde

Antalet medlemmar i Svenska kyrkan krymper. Detta kapitel sätter fokus på hur utträdesvanor varierar i olika åldersgrupper, samt diskuterar hur dessa tendenser kan tolkas och förstås.

En av de mer livliga diskussionerna inom Svenska kyrkan under senare år har handlat om dess medlemsutveckling. Antalet medlemmar krymper successivt, vilket är en utveckling som på både lång och kort sikt kommer att påverka organisationen. Ekonomin dräneras genom att färre medlemmar delar på kostnaderna för kyrkans verksamhet. Det handlar också om en samhällsomvandling, där allt färre invånare delar tillhörighet i Sveriges äldsta organisation, en organisation där i stort sett hela befolkningen var medlemmar för bara 30 år sedan. Det är en utmaning i sig. Utvecklingen påverkar alltså Svenska kyrkan på ett märkbart sätt, såväl ekonomiskt som i fråga om verksamhet och struktur.

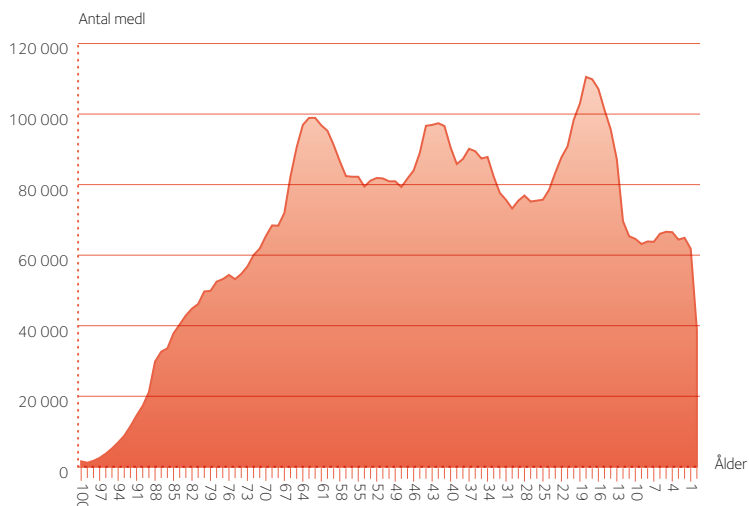
Svenska kyrkan har sedan år 2000 tappat omkring 500 000 medlemmar genom aktiva utträden. Dessutom minskar medlemstalet genom en generationsväxling – det döps inte lika många barn som det avlider kyrkomedlemmar. De aktiva utträdena (vid avräkning för de aktiva inträdena av personer över 12 år) står dock för en betydligt större del av medlemsminskningen. Genom generationsväxlingen förlorar kyrkan ungefär 0,2 procent av sina medlemmar per år, medan motsvarande siffra för "nettouträdena" varierat mellan 0,2 och drygt 1 procent per år sedan 2000. Detta gör det särskilt intressant att studera utträdena ur Svenska kyrkan. En del forskning har redan genomförts inom detta område (se till exempel Sundback 1989 och 1991, Bromander 2003 och 2005 samt Dahlgren 2008). Men studerar man olika åldersgrupper verkar det som om mönstren i vad som styr utträden ur kyrkan har förändrats.

MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN

Vid årsskiftet 2008/2009 var 6 751 952 individer medlemmar i Svenska kyrkan. Det motsvarar 72,9 procent av hela befolkningen. Denna procentandel sjunker successivt med i runda tal en procentenhet per år.

Man kan beskriva Svenska kyrkans medlemskår på flera olika sätt. Ett är att för varje årskull redovisa hur många medlemmar som finns i organisationen. Det visas i diagram 14, som ger en god översikt av antalet kyrkemedlemmar i olika åldrar och hur medlemskapet förändras över tid. Variationen i diagrammet följer i hög grad befolkningskurvan, med några få undantag.

DIAGRAM 14: MEDLEMMAR I SVENSKA KYRKAN
FÖRDELADE PÅ ÅLDER, DEN 31/12 2008

Diagrammet visar tre pucklar, en för personer omkring 65 år, en för dem omkring 40 år och en för dem i 18-årsåldern. Dessa pucklar hänger samman med de stora barnkullar som föddes på 40-, 60- och 90-talen. I dessa åldersgrupper har kyrkan relativt många medlemmar. Av naturliga skäl är antalet medlemmar relativt få i de äldre åldersgrupperna. Även detta motsvarar befolkningen i sin helhet. I de yngsta åldrarna ligger medlemstalet på drygt 60 000 individer per årskull. Den jämna nivån motsvaras inte av födslo-talen, som har ökat successivt under perioden. Detta indikerar att dopfrekvensen i relativa tal (döpta i förhållande till antalet födda) minskat under motsvarande period. Att doptalen successivt har minskat under perioden bekräftas även av Svenska kyrkans statistikdatabas på kyrknätet (<http://statistik.svenskakyrkan.se>).

Mer information om hur medlemskurvan hänger samman med befolkningskurvan finns i *Nya nyckeln till Svenska kyrkan* som utkom 2008.

UTTRÄDEN UR SVENSKA KYRKAN

Antalet personer som gått ur kyrkan har ökat sedan relationen mellan kyrka och stat förändrades år 2000. Orsaken är knappast förändringen som sådan, även om den för vissa säkert har haft betydelse i valet att ställa sig utanför Svenska kyrkan. Däremot kan man anta att det blivit ett ökat medialt fokus på medlemskapet sedan relationsförändringen. Ekonomin är troligen en annan orsak. Sedan år 2001 redovisas kyrkoavgiftens storlek på skattsedeln. Det aktualiserar på ett konkret sätt frågan om medlemskapet. Forskning har visat att motivet att lämna Svenska kyrkan ofta handlar om att kyrkan sällan upplevs relevant och att man inte tar del av dess liv och innehåll. Eftersom de flesta inte vill betala för något som är irrelevant, är ekonomiska skäl ofta en utlösande faktor. Många anger dock flera skäl för att lämna kyrkan. Det har också framkommit att utträdet inte sällan är slutet på en ganska lång process. Man har funderat över utträdet under en längre period, men skjutit det på framtiden. Någon speciell händelse har sedan inträffat som lett fram till det slutgiltiga beslutet. (Se Sundback 1989, 1991 och Bromander 2003). I det följande visar vi att det finns tecken som tyder på att beslutet att gå ur kyrkan håller på att bli en allt kortare process.

TABELL 11: ANTAL UTTRÄDEN UR SVENSKA KYRKAN SEDAN ÅR 2000

År	Utträden
2000	18 764
2001	57 650
2002	44 760
2003	59 010
2004	79 032
2005	68 823
2006	57 351
2007	56 183
2008	50 360
Total	491933

Tabellen redovisar en stegvis ökning av antalet kyrkouträden under början av mätperioden fram till och med år 2004. Därefter minskade de successivt och låg under 2008 lägre än under 2001. Totalt har kyrkan tappat knappt en halv miljon medlemmar genom aktiva utträden sedan den skildes från staten. Det motsvarar ungefär 7 procent av den medlemsstock Svenska kyrkan hade år 2000.

Ungefär 60 procent av dem som under mätperioden lämnade Svenska kyrkan var män, 40 procent var kvinnor. Faktum är alltså att kyrkan förlorar många medlemmar varje år. Frågan är dock om tappet nått sin kulmen för att nu minska till mer normala nivåer, som de var före relationsförändringen mellan kyrka och stat. Då låg de på omkring 12 000–20 000 per år. Det är naturligtvis omöjligt att sia om detta eftersom utvecklingen påverkas av flera faktorer som inte går att förutse. En faktor som historiskt sett har haft betydelse – men tidigare inte diskuterats nämnvärt – är vad som kan kallas det utträdeskritiska åldersspannet.

ETT UTTRÄDESKRITISKT ÅLDERSSPANN

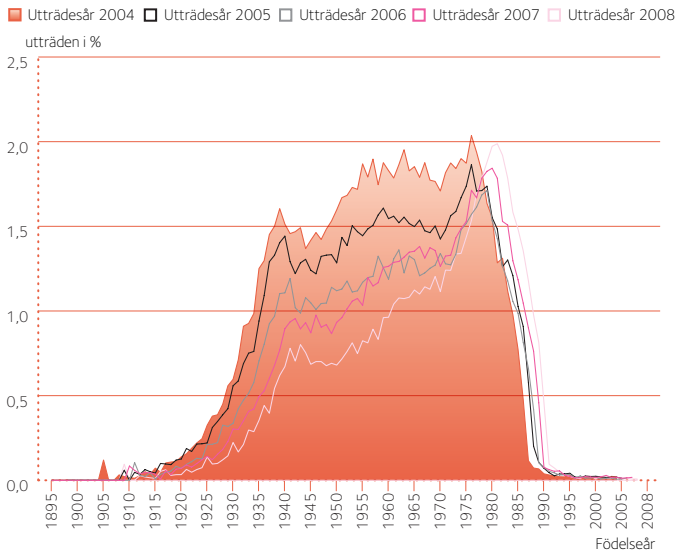
I vissa åldrar är det fler respektive färre som går ur kyrkan jämfört med genomsnittet. Bland de allra äldsta och de allra yngsta medlemmarna är det ytterst få som går ur Svenska kyrkan. Detta är kanske inte särskilt förvånande, men ändå värt att nämna. Däremot är utträdena högre bland dem som är mellan 18 och 65 år, det vill säga vuxna personer som ännu inte nått pensionsåldern.

Svenska kyrkan tappar årligen i genomsnitt knappt 1 procent av sina medlemmar genom utträden. De årskullar som har en utträdesnivå över 1 procent är med andra ord mer utträdeskritiska än genomsnittet. I de fall åldersspannet består av stora medlemsgrupper blir naturligtvis utträdena fler än om gruppen av medlemmar i spannet är mindre.

Analysen i diagram 15 visar att det i princip för varje år finns ett spann av sammanhängande åldrar som utgör denna kritiska nivå. Dessutom har detta spann förändrats för varje år sedan 2004.

Analysen tar sin början 2004 då utträdena var som flest. Ålder redovisas utifrån födelseår, vilket gör att de yngsta finns i diagramets högra del och de äldsta i dess vänstra del.

DIAGRAM 15: ETT UTTRÄDESKRITISKT ÅLDERSSPANN SEDAN 2004

År 2004 var det utträdeskritiska åldersspannet en sammanhållen period på hela 48 år. Det innebär att i åldersspannet mellan 21 och 69 år var det fler än 1 procent av medlemmarna i varje årskull som gick ur kyrkan. År 2005 låg det på samma nivå, medan det 2006 sjönk något till en sammanhållen period på 45 år, det vill säga från 22 till 67 års ålder. Antalet personer som var yngre respektive äldre än detta spann och som gick ur kyrkan har med andra ord minskat något. Nästa år, 2007, krymper åldersspannet ytterligare. Antalet utträden i de äldsta ålderssegmenten minskar, som då slutar vid 55 års ålder. År 2008 krymper det med ytterligare 10 år i den äldre delen av skalan, och slutar vid 45 år. Spannet har således minskat från en sammanhållen period av 48 år till 24 år. Däri ligger också mycket av förklaringen till att utträdena har minskat totalt sett under de senaste åren. De äldre går helt enkelt inte ur kyrkan i samma utsträckning som man gjorde tidigare, då utträdespuckeln var som högst. Startpunkten för åldersspannet är dock relativt konstant. I den yngre delen av åldersspannet är dessutom medlemmarna relativt få, beroende på låga födelsetal på 80-talet. Även om en hel procent av dessa väljer att lämna kyrkan är det fråga om relativt få individer, om man jämför med 40-talister eller 60-talister. Om det utträdeskritiska åldersspannet är långt – som det var 2004 – får dessa variationer i befolkningsstorleken små eller inga direkta betydelser för utträdestalen. Då spannet däremot krymper får olika variationer mellan årskullarnas befolkningsstorlekar en mer märkbar effekt på den totala utträdesnivån.

DISKUSSION

Man kan fundera över orsakerna till varför det utträdeskritiska åldersspannet krymper. Helt säker kan man inte vara, men kanske har många av de äldre som har funderat på utträde nu gjort sitt val. Samtidigt fylls medlemskåren successivt på med nya unga vuxna som inte har samma relation till och förankring i kyrkan som de äldre har haft.

Om det utträdeskritiska åldersspannet kommer att stabiliseras, fortsätta att minska eller kommer att öka är svårt att förutsäga. Utifrån nuvarande uppgifter finns det anledning att tro att åldersspannets nedre hälft inte kommer att förändras nämnvärt. När de unga vuxna börjar etablera sig i samhället med arbete och högre studier ökar helt klart risken för att de ska välja att lämna kyrkan. Intressant är att detta startar så tidigt som vid 21 års ålder, eftersom väldigt få vid den åldern har etablerat sig på arbetsmarknaden. Men såväl sommarjobb som extraarbeten påverkar sannolikt den ekonomiska medvetenheten och har man dessutom en svag relation till Svenska kyrkan i stort – vilket många unga har – är kanske tendensen inte helt förvånande.

Om den nedre gränsen för det utträdeskritiska åldersspannet ligger fast kommer hela den sista befolkningspuckeln i diagram 14 (det vill säga de tidiga 90-talisterna) att vara inom detta spann år 2015. Visserligen kommer den andra stora puckeln (60-talisterna) att lämna spannet under samma tid, förutsatt att den övre gränsen ligger kvar – vilket inte alls är säkert. Klart är att det under de närmaste åren kommer att finnas många medlemmar i de åldersgrupper där utträdena hittills varit som flest.

Som nämnts tidigare markerar kyrkouträdet ofta slutet på en relativt lång process. Med ovanstående resultat som grund kan det finnas skäl att revidera den bilden något. Det tycks nämligen som om processen blir allt kortare för dem som väljer att lämna Svenska kyrkan. Det kanske inte är så förvånande, eftersom de kyrkliga erfarenheterna hos yngre generationer inte är lika homogena som bland de äldre.

KÄLLOR

BROMANDER, JONAS.

2003 Utträden som utmanar. Analys av de processer som leder till utträde ur Svenska kyrkan. Svenska kyrkans utredningar 2003:2. Uppsala

2005 Medlem i Svenska kyrkan.

En studie kring samtid och framtid. Verbum Förlag.

DAHLGREN CURT.

2008 Att lämna sitt trossamfund.

Några sociologiska perspektiv. Arcus Förlag.

SUNDBACK, SUSAN.

1989 Sekularisering och kyrkotrohet i Danmark.

Ett sociologiskt fallstudium av utträden i Århus

1930–1981. Samfundsvidenskabelig serie 18.

Århus universitetsförlag.

1991 Utträdet ur Finlands lutherska kyrka.

Kyrkomedlemskapet under religionsfrihet och sekularisering. Åbo akademis förlag.

Kapitel 6

Utlandskyrkan i förändring

Utlandsturismen ökar och fler reser allt längre bort. Under 2008 har antalet besökare till utlandskyrkans verksamheter ökat kraftigt. Man har under året haft upp till en miljon besök.

ETT RESANDE FOLK BESÖKER UTLANDSKYRKAN

Ingen vet exakt hur många svenskar som bor i utlandet. Troligen är det mellan 400 000 och 500 000. Förra året gjordes cirka 12 miljoner resor ut ur landet av svenskar. Även om resorna på grund av världsekonomin mattades av mot slutet av året är svenskarna i hög grad ett resande folk. Utlandskyrkan med sina olika profiler – sjömanskyrka, församlingskyrka och turistkyrka – bidrar i hög grad till den bild som svenskar utomlands får av Svenska kyrkan. Många känner sig välkomnade av kyrkans öppna och relationskapande atmosfär.

UNIK MEN ÄNDÅ ALLMÄN

I hela världen finns omkring 45 församlingar och verksamhetsplatser med utsänd personal från Svenska kyrkan. Dessutom firas gudstjänst regelbundet på ytterligare cirka 80 platser; en verksamhet som har tillkommit utifrån aktuella behov på orten. Församlingarna och verksamhetsplatserna har själva präglat och utvecklat sitt arbete, bland annat genom att skapa traditioner och att anpassa sitt kyrkliga uppdrag lokalt.

Verksamheten inom turistkyrkorna och sjömanskyrkorna är konjunkturkänslig och föränderlig vad gäller såväl målgrupper som förutsättningar. Hög flexibilitet och effektiv omvärldsbevakning behövs för att kunna möta behoven. Samtidigt är det viktigt att ta hänsyn till att en församlingsbildning grundar sig på långvariga relationer. Kontinuitet i verksamheten är nödvändig.

Att vara minoritetskyrka och gäst i ett annat land påverkar verksamhetens utformning. Man måste till exempel ta hänsyn till landets lagstiftning och till de förutsättningar som finns för att bedriva kristen verksamhet. Praktisk samverkan med systerkyrkor världen över har stor betydelse.

UPPDRAGET: FÖLJ SVENSKEN

Att ”följa” svensken innebär inte att följa och vara närvarande för en homogen grupp. I första hand är det fler ungdomar som reser ofta och allt längre bort. Det kan vara allt från kortare nöjesresor över en weekend till en jordenruntresa på ett halvår. Andra unga vill ta chansen att under en period studera eller arbeta utomlands.

Många turister är 55+ och kan stanna utomlands flera månader åt gången. Flera av dem utgör basen i turistkyrkornas fasta församlingskärna.

Svenska företag sänder ut kontraktsanställda i Europa för allt kortare perioder. En del av dem veckopendlar mellan hemmet och arbetet i någon europeisk stad.

När det gäller de bofasta svenskarna är spännvidden stor. Många är sedan lång tid tillbaka väletablerade i ett nytt land, andra har kanske nyligen inlett en relation under en semesterresa eller ett utlandsarbete, bildat familj och blivit kvar utomlands.

VERKSAMHETERNA OCH BESÖKARNA

Utlandskyrkans turistverksamhet är koncentrerad till de platser världen över som är mest frekventerade av turister. Under en längre tid har kyrkan funnits på Kanarieöarna, Spanska solkusten, Mallorca och Cypern. Utlandskyrkans uppdrag att följa svensken utomlands innebär att nya verksamhetsplatser etableras och att andra förändras eller avvecklas.

Under 2008 startade en ny verksamhet för turister i Phuketområdet i Thailand, där man konstaterat ett stort behov av kyrkans närvaro. Under år 2007 besökte cirka 400 000 svenskar Thailand för kortare eller längre tid. Under samma period avled i området en svensk i veckan. Gudstjänster, besök på sjukhus och i fängelser samt välsignelsehandlingar är viktiga delar av verksamheten i Thailand.

Ökad miljömedvetenhet och den samhällsekonomiska krisen kan komma att förändra resetrenden de närmaste åren. Fler svenskar turistar i Europa och östra Medelhavet. Särskilt södra Turkiet verkar intressant för resebolagen, och branschen räknar med cirka 200 000 svenska turister per år de närmaste åren. I dag utreds i vilken form Svenska kyrkan skulle kunna etablera sig i landet.

I Sidney, Australien, startade under året en volontärverksamhet som stöd till ungdomar som reser som ”backpackers”. Förhoppningen är att satsningen ska knyta Svenska kyrkan närmare unga resande och att de ska uppfatta kyrkan som ett bra alternativ för social gemenskap och ett forum för andliga frågor.

Några församlingar står mycket starka vad gäller antalet besök. London toppar med 175 000 besök i kyrkan och 21 000 gudstjänstbesök under förra året. Andra församlingar där besöken ökar kraftigt är Bryssel (som bytt verksamhetsplats och nu verkar i centrala Bryssel), San Agustin och Paris.

Fartygsbesöken minskar generellt sett men några platser står fortfarande mycket starka. I exempelvis Antwerpen ökade verksamheten till drygt 1 100 fartygsbesök och i Rotterdam till drygt 750. Den verksamhet som historiskt under många år varit helt dominerande inom utlandskyrkan finns nu endast kvar på några få platser. Sjönäringsen är i grunden förändrad med få svenska sjömän i tjänst. Därför har till exempel verksamheten i Liverpool från och med 2008 inte längre någon utsänd personal stationerad.

FAKTARUTA UTLÄNDSKYRKAN
 TABELL 12: BESÖKSANTAL, 2005–2008, ÖVERSIKT

	2005	2006	2007	2008
Gudstjänst	198 330	196 122	179 187	202 405
Barn-, ungdoms- och vuxensamlingar	115 984	129 612	130 041	152 420
Musikverksamhet	39 512	35 373	35 668	44 437
Allmänna besök i kyrkan	446 971	535 789	504 105	583 854
Totalt	800 797	896 896	849 001	983 116

Besök vid gudstjänst och andakt innefattar besök vid huvudgudstjänster, gudstjänster vid kyrkliga handlingar (dop, konfirmation, vigsel och begravning) samt andra gudstjänster (mässor och gudstjänster som inte firas som huvudgudstjänster, musikgudstjänster och offentliga andakter). Det totala antalet besök har under de redovisade åren befunnit sig omkring 200 000 besök, undantaget 2007 då de sjönk till cirka 180 000 besök. Uppgifter om besök vid välsignelseakt för borgerlig vigsel och partnerskap är inte medräknade på grund av att uppgifter endast existerar för de senaste två åren. Under 2008 bestod cirka 43 procent av gudstjänstbesöken av besök vid huvudgudstjänster, 39 procent av besöken gjordes i samband med andra gudstjänster och 17 procent vid kyrkliga handlingar.

Cirka 59 procent av besöken vid barn-, ungdoms och vuxensamlingar består av besök av vuxna, 11 procent av ungdomar och 30 procent av barn. Summan för besök vid musikverksamhet består av antalet besök vid konserter och körrepetitioner varav besök vid musikkonserter utgör cirka 43 procent 2008. 40 procent utgjordes av vuxenkörer, 4 procent ungdomskörer och 13 procent barnkörer.

De allmänna besöken i kyrkan kan betraktas som en generell kategori för besök utanför en mer organiserad verksamhet och är med stor säkerhet ungefärlig. Dock går det att konstatera av antalet att dessa utgör en mycket stor del av totalsumman.

TABELL 13: ANTAL TILLFÄLLEN FÖR UPPSÖKANDE VERKSAMHET 2008

	2008
Båt	2 794
Hembesök	1 515
Sjukhus	1 156
Turistinformation	573
Företag	468
Fängelse	161
Övriga diakonala tjänster	895
Övrig uppsökande verksamhet	232

Ovanstående tabell redovisar antal besöktillfällen för den uppsökande verksamheten 2008. Observera därför att det alltså inte är besökta personer som avses.

Kapitel 7

Tillgänglighet och bemötande – grundstenar för kyrkan

Tillgänglighet handlar i praktiken om information och kommunikation i alla former; öppettider, telefonsvarande, bemötande av personer med funktionshinder, flerspråkighet, organisatorisk genomskinlighet, förståbarhet samt budskap. Det handlar också om relevans och tilltal, om att vara där människor är och om en kyrka för alla.

Under 2008 har en medlemsundersökning genomförts, om informationsbehov, erfarenheter av bemötande och önskemål om tillgänglighet och öppettider (*Medlemsundersökning om bemötande och tillgänglighet i Svenska kyrkan, Svenska kyrkan 2008*). Undersökningen visar att de viktigaste skälen för medlemskap i Svenska kyrkan är att kyrkan har en viktig funktion i samhället och att kyrkan står för värdefulla traditioner. Att kyrkan är relevant och förhåller sig till människors behov på ett respektfullt sätt är grundläggande för upplevelsen av tillgänglighet och bemötande och för människors möte med kyrka och tro.

Medlemsundersökningen visar att Svenska kyrkan är bra på bemötande. På en skala från 1 till 5, där 4 är ganska bra och 5 mycket bra, har präst fått 4,6, diakon 4,4, annan anställd 4,5 och annan representant för Svenska kyrkan 4,4. Det är i samband med begravning man anser sig bli bäst bemött (4,7). Därefter kommer dop och vigsel (4,6). Ingen aktivitet som tagits med i undersökningen har fått ett värde under 4.

Språket är av avgörande betydelse när det gäller människors upplevelse av tillgänglighet och bemötande i kyrkan. Flera församlingar vet inte hur många av deras medlemmar som talar ett minoritetsspråk. I de flesta församlingsinstruktioner saknas dessutom uppgifter om verksamheter som bedrivs på minoritetsspråk. Under 2009 kommer dokumentet *En flerspråkig kyrka. Policyprogram för Svenska kyrkans arbete på andra språk än svenska* att vara klart. Där utmanas hela Svenska kyrkan att skifta perspektiv när det gäller synen på ”andra språk”, främst finska, samiska och teckenspråk.

Från och med 2010 gäller en ny lag som innebär att exempelvis kyrkor och kyrkogårdar ska vara tillgängliga för personer med nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga. I dag, år 2009, återstår mycket att göra.

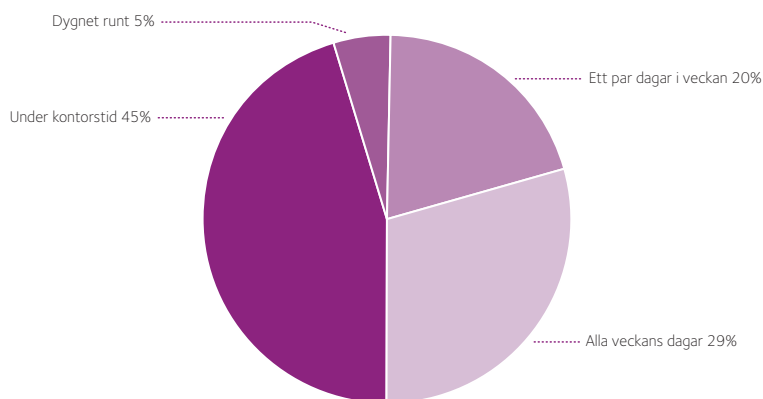
Ungas möte med kyrka och tro påverkas av en hel kedja av händelser, förhållanden och relationer. Unga ställer andra krav på tillgänglighet och bemötande än vuxna. De har inte samma tålmodighet med en kyrka och kyrkliga medarbetare som brister i medvetenhet och bemötande. Enligt medlemsundersökningen (se ovan) tycker många unga att kyrkan inte riktar sig till dem. Det finns en stark föreställning om kyrkan som något konservativt som inte kan förändras.

KYRKOBYGGNADEN EN VIKTIG DEL AV KULTUREN

Kyrkobyggnadsundersökningen, som gjordes 2008 i samarbete mellan Svenska kyrkan och Statistiska Centralbyrån (SCB), visar att kyrkobyggnaden har ett mycket starkt stöd bland såväl medlemmar som övriga. Den fungerar som ett viktigt stilla rum. Hela 86 procent av medlemmarna och 75 procent av dem som inte är medlemmar anser att kyrkobyggnaden är en kulturhistoriskt värdefull byggnad. Åtta av tio svenskar anser att det är i kyrkan de viktigaste händelserna i livet sker. Man tänker då främst på de kyrkliga handlingarna dop, konfirmation, vigsel och begravning.

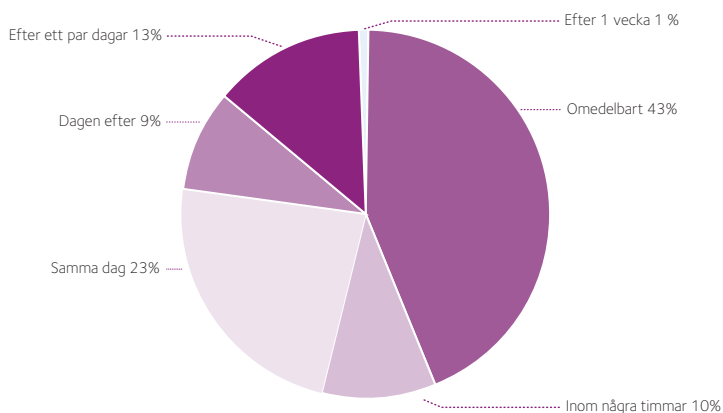
Kyrkorna är en del av landets kulturarv som i stor utsträckning ska hållas tillgängligt för alla. Därför är deras öppettider av intresse även för staten. Detta är också ett viktigt skäl för staten att bidra till betalningen av kulturhistoriskt motiverade merkostnader. Att kyrkor ska vara tillgängliga, det vill säga öppna för att kunna möta besökaren, både i gudstjänst och vid enskilda besök, är närmast en självklarhet.

DIAGRAM 16: ÖNSKEMÅL OM ÖPPETTIDER FÖR SVENSKA KYRKANS FÖRSAMLINGSEXPEDITIONER

Församlingarnas telefontider varierar över landet och är kortare än till exempel kommunernas. Det gör att mer än vart tionde samtal inte kommer fram. Många ringer på andra tider. I ett av stiftet har nästan hälften av församlingarna öppettider högst tio timmar per vecka.

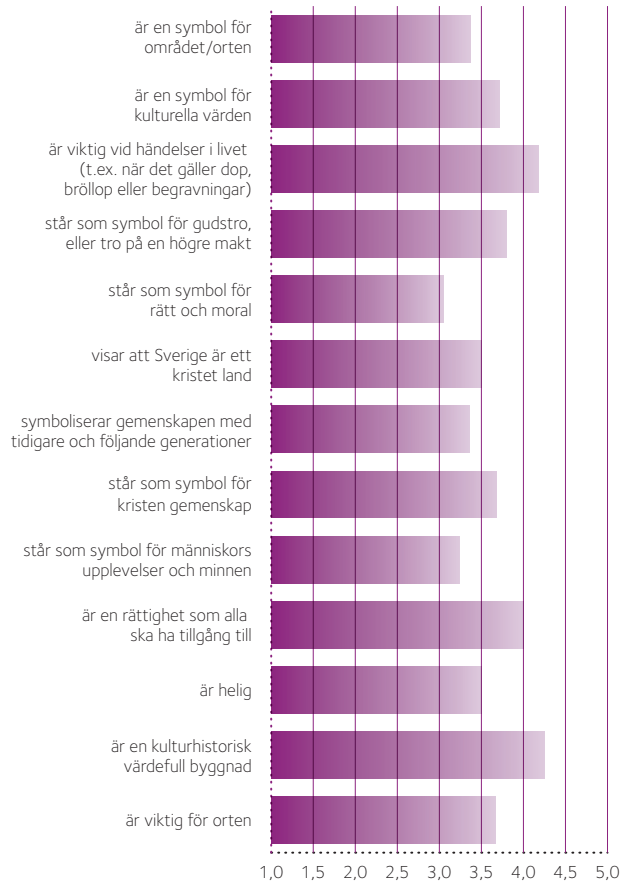
DIAGRAM 17: HUR SNABBT FICK DU KONTAKT NÄR DU FÖRSÖKTE NÅ SVENSKA KYRKAN I SAMBAND MED BEGRAVNING?

Medlemsundersökningen 2008 har särskilt belyst kontakter i samband med begravningar. Tanken är att ytterligare förbättra närbarhet, kommunikation och själavård. Det är i samband med begravning man upplever sig ha blivit bäst bemött av församlingens anställda. Många anser att kyrkans medarbetare är öppenhjärtiga och att de finns till hands för samtal. De uppges också vara duktiga på att förmedla sitt budskap, lyssna och trösta.

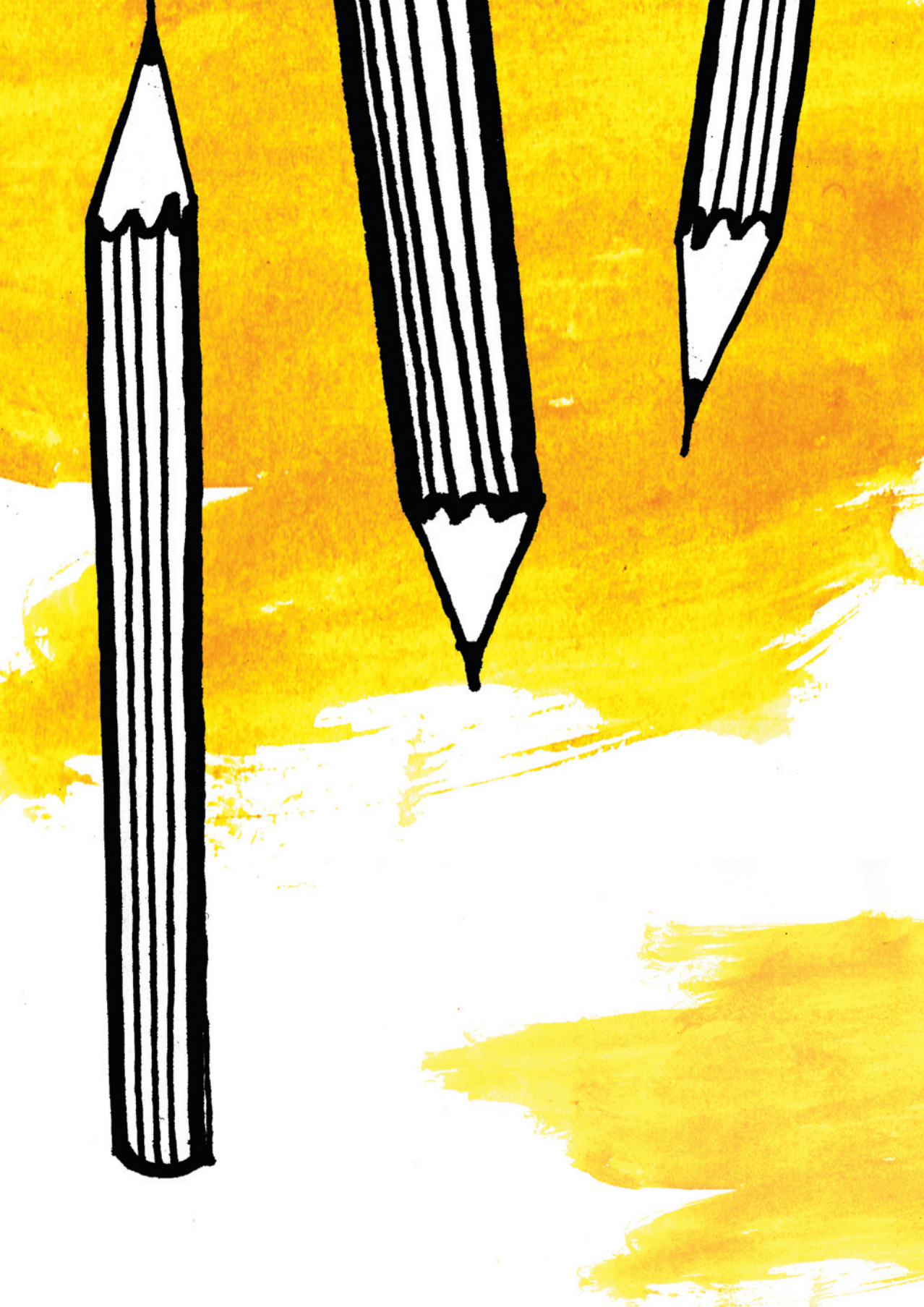
Summan i diagrammen blir 99%, beroende på avrundningar.

DIAGRAM 18: KYRKBYGGNADEN ÄR...

Ett representativt urval ur befolkningen har svarat på frågan vad kyrkobyggnaden är för dem. Svaren har getts på en femgradig skala där fem innebär att man instämmer helt.

Kapitel 8

Rekrytering till tjänst

Inom en snar framtid har de flesta fyrtiotalisterna gått i pension. Det kommer att medföra stora avgångar bland diakoner, kyrkomusiker och präster. Samtidigt är det förhållandevis få studenter som söker sig till Svenska kyrkans proflutbildningar, trots att dessa kan erbjuda hög anställningsbarhet.

INLEDNING

Vi har mot bakgrund av detta anledning att fundera kring flera frågor. Hur sker nyrekryteringen till Svenska kyrkan? Vilka strategier, ansvarsfrågor och metoder finns? Hur kan Svenska kyrkan göra proflutbildningarna och det framtida arbetet attraktivt? Vilka målgrupper bör kyrkan rikta sig till för rekrytering? Vilka förväntningar har ungdomar på utbildningar, arbetsliv och arbetsgivare? I vilken utsträckning har etnicitet betydelse för rekrytering till utbildning? Behövs riktade rekryteringsinsatser? Frågorna är högaktuella, eftersom svaren på dem avgör hur framtidens kyrka kommer att gestaltas.

År 2007 var antalet anställda inom kategorin församlingsvårdande yrken (församlingspedagoger, diakoner, kyrkomusiker och präster) sammanlagt 10 590 varav 67 procent kvinnor och 33 procent män. Allt färre män söker sig till proflutbildningarna, vilket väcker frågan om det behövs fler riktade rekryteringsinsatser. Många studerar på distans, något som är vanligare bland kvinnor än män. Det är också så att kvinnor i högre grad än män gör en andra yrkeskarriär som diakoner och kantorer i Svenska kyrkan.

I församlingar och pastorat förbereds strukturförändringar inför år 2010 och 2014. Dessa förändringar får sannolikt ekonomiska konsekvenser. I nuläget är det svårt att förutsäga hur det kommer att bli, men förmodligen påverkas både personalsammansättning och kompetensbehov då kyrkan går mot större enheter.

Det här kapitlet tar upp Svenska kyrkans nuvarande rekryteringsläge och belyser framtidens utmaningar på området. Avsikten är att ge ett diskussionsunderlag och att i någon mån försöka ge svar på frågorna ovan.

FAKTAUNDERLAG OCH STUDIER

Det finns ett antal studier och faktaunderlag som är av intresse för Svenska kyrkans arbete med rekrytering. Här är några slutsatser från två av dem:

Kairos Future är ett internationellt forsknings- och konsultföretag som arbetar med omvärlds- och framtidsanalys. Företaget har på uppdrag av Svenskt Näringsliv undersökt ungdomars förväntningar på utbildning, arbetsliv och arbetsgivare.

Enligt studien tror ungdomar att det krävs minst högskoleutbildning för att få ett bra jobb. De anser sig behöva en djup (spets) kompetens snarare än en bred allmänkompetens.

Undersökningen visar också att ungdomar vill ha:

- många dörrar öppna inför framtiden,
- en personligt utvecklande utbildning som är meriterande på arbetsmarknaden,
- ett engagerat och tryggt arbetsliv,
- en arbetsgivare med bra personalpolicy och tydliga värderingar och som tar ett moraliskt och samhällligt ansvar.

En kartläggning av rekryteringsläget i landets samtliga stift, utförd på uppdrag av Svenska kyrkan, visar att:

- Rekryterare på stiftsnivå ibland har bristande insyn i hur församlingar och samfälligheter rekryterar.
- Vid kyrkoherdetillsättningar och andra chefstillsättningar används ibland rekryteringsfirmor.
- I flera stift finns en oro för att församlingar ibland anställer utbildad personal på tjänster där man i första hand söker utbildade. En anledning är att man är i så stort och akut behov av medarbetare. Tendensen tycks vara att man inte värdesätter utbildningarna, utan drar ner på kraven.
- Med anledning av framtida strukturförändringar kommer större enheter ha kvalificerad personal som arbetar inom ett stort område och med hjälp av frivilliga medarbetare. På så sätt blir det lättare att skapa heltidstjänster för exempelvis kontor.

Båda dessa studier ger på sitt sätt en bild av vad som kan komma att bli Svenska kyrkans framtida rekryteringsutmaningar. Att förväntningarna på arbetslivet har förändrats under senare år torde utifrån Kairos undersökning stå relativt klart. Frågan är vilka konsekvenser detta kan få för kyrkan. Om det vet vi i dagsläget mycket lite. Rekryteringskartläggningen indikerar att det finns en osäkerhet i själva rekryteringsförfarandet och hur framtiden kommer att gestalta sig, inte minst med avseende på sammanläggningarna av församlingar.

KÖNSFÖRDELNING I FÖRSAMLINGSVÅRDANDE YRKEN

I den kartläggning av rekryteringsläget som genomförts i samtliga stift framgår bland annat hur könsfördelningen varierar mellan olika församlingsvårdande yrken. Rapporten redovisar två olika mätpunkter, en vid 2003 och en vid 2007. Jämförelsen ger en antydan om hur läget successivt kan komma att förändras.

TABELL 14: ANTAL INDIVIDER I FÖRSAMLINGSVÅRDANDE TJÄNST ÅREN 2003 OCH 2007

	2003		2007			
	Antal	Andel (%)	Antal	Andel (%)		
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män		
Präster	3 353	35	65	3 365	39	61
Kyrkomusiker	2 165	61	39	2 193	63	37
Diakoner	1 127	88	12	1 152	87	13
Pedagogisk personal	3 840	89	11	3 880	88	12
Total	10 485	66	34	10 590	67	33

Tabellen visar att personalstyrkan totalt sett har ökat marginellt mellan åren 2003 och 2007. Prästerna har ökat med 12 personer, kyrkomusikerna med 28, diakonerna med 25 och pedagogerna med 40. När det gäller könsfördelningen är dock förändringen mer märkbar, även om det är fråga om mycket långsamma processer. Såväl bland kyrkomusiker som präster har det skett en förskjutning mot att successivt bli fler kvinnor, medan pedagoger och diakoner ligger relativt konstant med någon procentenhets ökning till förmån för männen. I de två yrkesgrupper där kvinnorna har sin lägsta representation så håller man nu alltså på att öka sina andelar, medan man inte ökar där man redan har närmare 90 procent av andelarna.

Tabell 15 redovisar hur fördelningen ser ut bland dem som påbörjat sin utbildning 2008. Genom en jämförelse mellan tabell 14 och tabell 15 förstärks bilden av hur inte minst präststyrket håller på att utvecklas.

TABELL 15: KÖNSFÖRDELNINGEN BLAND BLIVANDE KYRKOARBETARE, DE SOM PÅBÖRJAT UTBILDNING 2008

	Antal	Andel (%)	
		Kvinnor	Män
Pastoral (präster)	109	66	34
Kyrkomusiker	66	62	38
Karitativ (diakon)	51	94	6
Pedagogisk	34	76	24
Total	260	72	38

Tabellen ger besked om att det framför allt är bland prästerna som det pågår en förskjutning från männen till kvinnorna. I förhållande till tabell 14 visar tabell 15 att proportionerna är omvända då man jämför dem som utbildar sig till präst med dem som redan arbetar som präster. Även inom de andra utbildningarna råder skillnad i fördelning, men det är möjligen svårare att säga vilka konsekvenser dessa kommer att få i framtiden. Kyrkomusikerstudenterna är på ungefär samma nivå som musikerna i tabell 14. Diakonstudenterna har en större andel kvinnor än vad som redovisas i tabell 14.

Bland dem som börjar sin kyrkliga utbildning innan de fyllt 30 år är 38 procent män, medan andelen män bland dem som är över 30 år är 20 procent. Det är betydligt vanligare att kvinnor gör en andra yrkeskarriär i kyrkan i 40-årsåldern.

Resultaten från tabellerna 14 och 15 är intressanta ur rekryterings-synpunkt. Kvinnorna är i klar majoritet bland såväl kyrkoarbetare som studenter. Endast bland de yrkesarbetande prästerna är förhållandet omvänt. Där håller det dock på att ske en successiv utjämning mellan könen. Kvinnodominansen i antal anställda totalt tycks alltså inte vara ett nytt fenomen. Störst ojämnhet är det i de karitativa och pedagogiska grupperna. Det är alltså där utmaningen är som kraftigast om man avser att skapa utjämning inom alla fyra yrkeskategorier.

NÅGRA TANKAR INFÖR FRAMTIDEN

Generellt är det förhållandevis lätt att få arbete i Svenska kyrkan efter avslutad utbildning. Information till studenter om framtida bristyrken omfattar dock sällan kyrkans profylutbildningar (med undantag av präster), eftersom församlingarna sällan rapporterar vakanta tjänster till arbetsförmedlingarna.

Sveriges över 400 estetiska program på gymnasiet visar på ett stort intresse för musik. Men dessa program leder sällan till ett jobb, eftersom anställningsbarheten är låg inom konstnärliga yrken. Svenska kyrkan å sin sida kan erbjuda ett konstnärligt kvalificerat arbete som organist eller kantor med hög anställningsbarhet. Detta är ett mångfacetterat yrke med instrumentalisten, kördirigenten och pedagogen i samma yrkesroll. Enligt Kairos future vill ungdomar ha en personligt utvecklande utbildning och ett arbetsliv som är engagerande. Kyrkans profylutbildningar motsvarar dessa förväntningar, men kunskap om detta har sannolikt inte nått fram till de breda grupper som är på väg ut i yrkeslivet. Här öppnar sig alltså en outnyttjad marknad som mycket väl kan vara till gagn för Svenska kyrkans fortsatta rekryteringssatsningar.

Många svenska utbildningar, bland annat Kungliga tekniska högskolan i Stockholm, använder sig av så kallade studentambassadörer. Även inom näringslivet har man inrättat yrkesambassadörer ("den goda förebildens ambassadör"). Marknadsföring sker också med hjälp av informationsmaterial, bland annat webbsidor och foldrar. Möjligen skulle denna väg kunna fungera även för Svenska kyrkan, i syfte att sprida kunskap om utbildningsvägar och yrkesroller.

VILKA BÖR REKRYTERAS?

En aktuell fråga är om Svenska kyrkans anställda ska återspegla samhället i genus, etnicitet och socialgruppsstillhörighet. I dag är kvinnor i majoritet bland kyrkans anställda. Behövs riktade rekryteringssatsningar för att undvika en ytterligare snedfördelning? Gör det att skapa en större efterfrågan bland män när det gäller yrken som diakon, församlingspedagog och kantor?

Musikhögskolan i Stockholm undersökte för några år sedan de egna studenternas socialgruppsstillhörighet. Det visade sig att cirka 85 procent kom ifrån akademikermiljöer. Om Svenska kyrkan har ambitionen att med sin personal återspegla det omgivande samhället så vore det intressant att ta reda på motsvarande förhållande inom de kyrkliga profylutbildningarna.

SPETSKOMPETENS OCH FÖRÄNDRADE STRUKTURER

Mycket talar för att Svenska kyrkans framtida arbetsenheter kommer att bli större genom att församlingar läggs samman. Detta har redan skett, men ett stort antal sammanläggningar av församlingar är också planerade till 2010. Detta kan komma att ställa nya krav på kyrkans personal. Utvecklingen inom högre utbildningar i Europa går mot specialisering, en tendens som bekräftas av Kairos futures undersökning. Dagens ungdomar anser sig behöva spetskompetens snarare än en bred, allmän kompetens (generalistkompetens).

En kyrka som i framtiden använder sig av frivilliga krafter behöver den spetskompetens som anställda kan bidra med. Det behövs också mer kunskap om det ideella ledarskapet, kunskaper som utvecklats hos bland annat Röda korset och andra ideella organisationer. Mycket talar för att specialistkompetens med ett tydligt ansvar bidrar till att skapa en attraktion kring yrkesprofilen. I exempelvis utredningen om en hållbar lärarutbildning, HUT 07, är utgångspunkten att utbildningen ska präglas av långsiktighet, professionalism, effektivitet och hög kvalitet, vilket bidrar till att höja utbildningens attraktivitet och status.

AVSLUTNING

Detta kapitel har visat att Svenska kyrkan har ett omfattande behov av att tänka strategiskt rörande sina fortsatta rekryteringssatsningar. Såväl arbetsmarknad, kyrka som ungas förväntan på arbetslivet ser i dag annorlunda ut än vad det gjort tidigare. Detta gör att förutsättningarna för rekrytering till kyrklig tjänst har förändrats. Bland annat kraftiga pensionsavgångar de närmaste åren och allt fler sammanläggningar av församlingar kommer framöver att få konsekvenser för hur de församlingsvårdande tjänsterna ska organiseras och vilka kompetenser som kommer att behövas. Den församlingsvårdande personalstyrkan har faktiskt ökat något mellan åren 2003 och 2007. Det finns dock skäl att fundera över om den tendensen kan hålla i sig då 40-talisterna går i pension samtidigt som kyrkan börjar arbeta i allt större enheter.

Med hög anställningsbarhet avses att det finns stora möjligheter att få jobb efter avslutad utbildning.

En hållbar lärarutbildning HUT 07 : SOU 2008:109 Elsi-Brith Jodal

Kapitel 9

Sändning pågår

Ett sätt att beskriva kyrkan är att säga att det handlar om att vara kallad och sänd. Svenska kyrkan är således kallad och sänd till människor i detta land för att erbjuda gemenskap med Gud genom Jesus Kristus, vilket medför specifika utmaningar.

Gud kallar samman människor i gemenskap med sig själv genom Kristus och sänder dem att erbjuda den gemenskapen åt andra människor – att gestalta evangeliet om Guds kärlek och relationens nådefulla karaktär. Kyrkan är då i princip ständigt sänd till hela världen, men gestaltar sig delvis olika i skilda delar av världen och i olika tider. Detta beror bland annat på varierande teologiska, historiska och kulturella faktorer som präglar förståelsen av både identitet och uppdrag. Svenska kyrkan har sina specifika förutsättningar som påverkar hur den förstår vad det är att vara kallad och sänd. Precis som för alla andra kyrkor är dessa förutsättningar inte bara konstanta drag som ger identiteten kontinuitet, utan även föränderliga faktorer som ger uppdraget såväl möjligheter som problem.

FÖRÄNDRADE FÖRUTSÄTTNINGAR, OFÖRÄNDRAT UPPDRAG

Vissa förutsättningar för Svenska kyrkans kallelse och sändning beskrivs i denna skrift i termer av statistiska tendenser och resurser. Reaktionen på sådan statistik brukar bli att trenderna inte är uppmuntrande och att det finns anledning att oroa sig för vår kyrkas framtid. Så kan man reagera även i år, trots att inte allt är negativt. Vi vet att det finns förklaringar till en hel del som pågått under en längre tid, till exempel den allmänna sekulariseringen av samhället eller åtminstone av dess strukturer och institutioner. Men utvecklingen är komplicerad och måste sättas i relation till ett fortsatt eller nyvaknat intresse för icke-institutionaliserad andlighet och till nya religiösa yttringar som är en konsekvens av det framväxande multi-etniska och multikulturella samhället. Detta leder i sin tur fram till

en sekulär motreaktion som arbetar för att begränsa religiös påverkan på den offentliga arenan. Vi måste givetvis ständigt göra denna typ av omvärldsbeskrivning, analysera möjliga orsaker och reflektera över konsekvenserna för vår identitet och vårt uppdrag.

En sådan omvärldsbeskrivning och självbesinning bör dock inte leda till misströstan om att kyrkan har en framtid i vårt land. En sådan slutsats skulle bara vara möjlig om det var tänkbart att kyrkan kunde hamna i en situation eller ett tillstånd då den inte längre var kallad och sänd. Kristendomens epok i kyrkans historia har visserligen lett till att normaltillståndet för kyrkan i vår del av världen har varit att omfatta alla i ett land, och har därför skapat (miss)uppfattningen att kyrkan inte var sänd till människor, utan att de snarare skulle komma till kyrkan. I stället sändes missionärer till platser där kyrkan inte fanns eller inte omfattade alla. Risker med detta är att kyrkan glömmer att mission (sändning) är dess normaltillstånd. Att situationen nu har förändrats så att mission blir verklig här i landet är därför inte något väsentligt nytt, utan medför bara ändrade förutsättningar. Svårigheter och problem, visst, men också en spännande utmaning att inse att sändning pågår...

ETT GEMENSAMT UPPDRAG OCH DESS KOMPLIKATIONER

Svenska kyrkan är endast en gestaltning av kyrkan. Den är en del av en sändning som andra är delaktiga i. Därför är det ekumeniska perspektivet en viktig aspekt av den situation som vi måste förhålla oss till. Det är välkänt att ekumenikens inspiration brukar hämtas ur Jesu bön om enhet bland lärjungarna kvällen innan han dog: ”Men inte bara för dem ber jag utan också för alla som genom deras ord tror på mig. Jag ber att de alla skall bli ett och att liksom du, fader, är i mig och jag i dig, också de skall vara i oss. Då skall världen tro på att du har sänt mig.” (Joh 17:20-21). Detta bibelställe är viktigt inte bara därför att det förankrar hoppet om och arbetet för enhet bland kristna i Jesu egen önskan, utan därför att det visar på två väsentliga aspekter av den enheten. För det första är den varken ett psykologiskt, sociologiskt eller organisatoriskt mervärde för kristna individer och/eller gemenskaper (”Det skulle vara fint och praktiskt om vi tyckte om varandra och var eniga.”) som vi är fria att välja eller strunta i, utan den har på ett väsentligt sätt att göra med vår gudsbild, med vem vi tror på. Relationen mellan Jesus och Fadern gör alltså enhet både nödvändig och möjlig. För det andra är enheten inte bara nödvändig för kyrkans skull, utan för världens skull. Det handlar om förutsättningen för att världen ska komma till tro. Det är fråga om evangeliets trovärdighet.

Det är betecknande att insikten om enhetens nödvändighet i modern tid klarnade på missionsfältet. Detta skapar en inbyggd spänning i hela det ekumeniska projektet. Å ena sidan handlar mycket av de problem som ekumeniken ska lösa om ”interna” teologiska frågor och motsättningar, och då finns risk för att ekumenik blir ett kyrkligt självändamål. Å andra sidan har den ett missiologiskt syfte.

Yttersta målet för ekumeniken har setts som ”fullständig synlig enhet”. Detta ligger i linje med sändningen att erbjuda gemenskap med Gud. De som lever i den gemenskapen borde leva i påtaglig gemenskap med varandra. Den ekumeniska rörelsens optimism har dock dämpats avsevärt under de senaste decennierna. Samtidigt som gamla kontroverser tycks övervunna, uppstår nya problem som skapar splittring. En analys av förutsättningarna för Svenska kyrkans del i hela kyrkans sändning måste då räkna med komplikationen att vi väljer väg i vissa frågor som andra inte vill. Får vi då leva med paradoxen att kyrkans fulla enhet bara kan tänkas som en eskatologisk verklighet, ”när Herren kommer tillbaka”? Vi får i alla fall inte ge upp hoppet om dess möjlighet även i tiden, bara för att det tycks mänskligt sett omöjligt att nå. Vi behöver den synliga enhetens vision som kritisk drivkraft, så att vi inte nöjer oss med någon av de olika ”enhetsmodeller” som den ekumeniska rörelsen uppfinner och som kan riskera att leda till kyrkligt navelskådande.

ATT GÖRA VÄRLDEN ”EKUMENISK”

Har i så fall ekumeniken bara sitt berättigande om och när den synliga enheten har första prioritet? Inte nödvändigtvis. Enheten bland dem som följer Jesus är inte till för deras egen skull utan för Guds skull – att Guds sanna identitet visas, och för världens skull – att människor ska förstå vem Gud är och därför vilka de själva egentligen kunde vara. Då kan varje försök att få både troende och andra människor att bättre förstå tillvarons djupaste verklighet – det vill säga ömsesidiga relationer (utifrån Johannesevangeliets ord om enheten mellan fadern och sonen, utvecklat i den senare klassiska treenighetsläran) och att leva därefter, vara ett bidrag till att förverkliga ekumenikens mål.

Ett annat bibelställe som kan föras in i detta sammanhang är Ef 2:19: ”Alltså är ni inte längre gäster och främlingar utan äger samma medborgarskap som de heliga och har ett hem hos Gud.”. Detta skrevs ursprungligen med tanke på relationen mellan judar och hedningar, men kan rimligtvis tillämpas på alla dem som har fått detta medborgarskap genom dopet. Vi kan inte vara gäster och

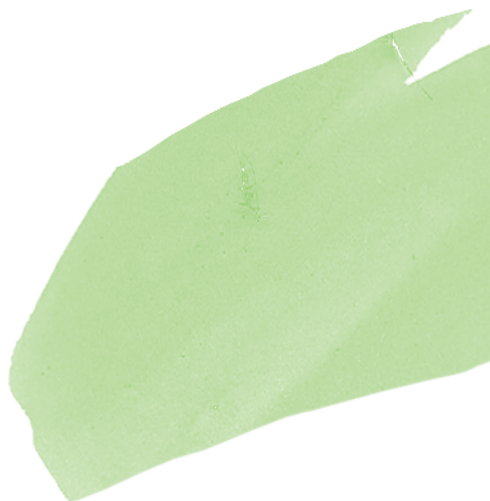
främlingar för varandra om vi har fått ett gemensamt hem, ett hem som präglas av mångfald och många rum, för att knyta an till Jesu ord i Joh 14:1: ”Känn ingen oro. Tro på Gud, och tro på mig. I min faders hus finns många rum.”. Ekumeniskt arbete kan handla om att bearbeta och motarbeta främlingskap mellan dem som ändå hör ihop på ett väsentligt sätt, trots olika förutsättningar, historier och kontexter som gör att de på olika sätt formulerar eller lever ut sin tro. Vi ska alltså hjälpa varandra att leva i samma hem trots vår olikhet och trots att vi drar olika slutsatser av evangeliet.

Ekumenik kommer av grekiskans *oecumene*, ”hela den bebodda världen”. Den världen har blivit både större och mindre sedan uttrycket först började användas i fornkyrkan, och även sedan det först började användas i vår moderna bemärkelse – som strävan efter enhet. *Oecumene* kommer i sin tur från samma ordgrupp som det grekiska ord som i Efesierbrevet ligger bakom talet om ett hem hos Gud. Ekumenik kan då ses som en process att få människor att upptäcka att Guds hem kan finnas i hela den bebodda världen, om den världen kan präglas av relationer som speglar vem Gud är.

I Guds hem skulle vi kunna dela vissa grundläggande värderingar och förhållningssätt. Även religionsdialog kan därför vara en del av processen, fast den inte direkt är fråga om kyrkans synliga enhet. Och att möta utmaningen från krafter som vill förhindra tros-gemenskaper från att delta i och påverka det offentliga samtalet och samhället är likaledes en del av det ekumeniska uppdraget. När andra vill lägga beslag på ordet humanism, kan vi peka på att vi är kallade att göra som Gud, bli sann människa. Det är lätt att säga, och svårare att förverkliga. Det måste i alla fall göras ekumeniskt, annars blir det inte trovärdigt eftersom kristna inte är överens om vad detta innebär. Svenska kyrkan skulle i detta avseende kunna lämna ett bidrag till ekumeniken, i både snäv och bred bemärkelse. Kyrkan är ju inte till för sig själv, och därför kan inte heller ekumeniken bara vara till för kyrkan utan måste påverka den värld den är sänd till.

Så analysen av kyrkan och av omvärlden, som bitvis presenteras i denna rapport, är en viktig förutsättning för att Svenska kyrkan ska kunna utföra sitt uppdrag – att vara kallad och sänd för att gestalta evangeliet i världen. Uppdraget har vi gemensamt med andra kyrkor. Kontexten är gemensam, och dess effekter är delvis gemensamma, om inte helt identiska. Den ekumeniska processen och dess komplikationer är också en del av situationen och uppdraget. Alla dessa faktorer är dock relativa och får sin egentliga betydelse av det faktum att sändning pågår...

Christopher Meakin
Chef för ekumenikenheten

Länksamling

Nedan följer ett antal länkar till olika webbsidor. Det är ingen fullständig inventering av sådant som kan vara intressant i församlingarnas omvärldsanalys. Däremot är det ett urval som kan inspirera kyrkans anställda, förtroendevalda och frivilliga att söka vidare bland det material som finns på olika webbsidor.

ARBETSFÖRMEDLINGEN:

<http://www.arbetsformedlingen.se>

<http://www.arbetsformedlingen.se/go.aspx?c=49>

(aktuell arbetsmarknadsstatistik från Arbetsförmedlingen)

CONSULTATIVE GROUP TO ASSIST THE POOR:

<http://www.cgap.org/p/site/c/about>

ECUMENICAL MICROFINANCE FOR HUMAN DEVELOPMENT:

<http://www.eclof.org>

FRIVILLIGORGANISATIONERNAS INSAMLINGSRÅD:

<http://www.frii.se>

INSTITUTET FÖR FRAMTIDSSTUDIER:

<http://www.framtidsstudier.se>

KONJUNKTURINSTITUTET:

<http://www.konj.se>

KYRKORNAS UFOND:

<http://www.ufond.org>

LÅNGTIDSUTREDNINGEN:

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/2379>

NORDICOM:

<http://www.nordicom.gu.se>

http://www.nordicom.gu.se/?portal=mt&main=sve_stats.php&menu=menu_sve&me=7

(mediestatistik i Sverige)

http://www.nordicom.gu.se/?portal=publ&main=publ_search.php&search=Mediostatistik&me=10

(Sida där mediebarometern och Internetbarometern kan läsas i pdf version)

NÄMNDEN FÖR STATLIGT STÖD TILL TROSSAMFUND:

<http://www.sst.a.se>

<http://www.sst.a.se/statistik.4.750123831cc6f12fa580005236.html> (*antal betjänade*)

OIKOCREDIT:

<http://www.oikocredit.org>

RIKSANTIKVARIEÄMBETET:

<http://www.raa.se/cms/extern/index.html>

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se/cocoon/bbr/welcome.html> (*Bebyggelseregistret*)

SOCIALSTYRELSEN:

<http://www.socialstyrelsen.se>

<http://www.socialstyrelsen.se/Statistik/statistikdatabas/> (*Statistikdatabaser*)

SOM-INSTITUTET:

<http://www.som.gu.se> (*samhälle, opinion, massmedia*)

STATISTISKA CENTRALBYRÅN:

<http://www.scb.se>

http://www.scb.se/Pages/List___257285.aspx (*församlingar*)

http://www.scb.se/Pages/List___257385.aspx (*kyrkliga indelningar*)

http://www.scb.se/Pages/Product___12199.aspx (*undersökningar om levnadsförhållanden*)

<http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/start.asp> (*sökbar databas*)

SVENSK INSAMLINGSKONTROLL, SFI:

<http://www.insamlingskontroll.se> (*organ som utfärdar 90-konton*)

SVENSKA KYRKANS STATISTIKDATABAS (KYRKNÄTET):

<http://statistik.svenskakyrkan.se>

SVERIGES KOMMUNER OCH LANDSTING:

<http://www.skl.se>

http://brs.skl.se/skbibl/cirkdoc.jsp?searchpage=brsbibl_cirk.htm&search1_cnr=09%3A*&op1=&type=&db=CIRK&from=1&to_c_length=20&currdoc=4
(*skatteunderlagsprognos*)

WORLD VALUE SURVEY:

<http://www.worldvaluessurvey.org>

<http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSanalyze.jsp> (*onlinesök*)

Nyckeln till Svenska kyrkan – en skrift om organisation, verksamhet och ekonomi 2009

Svenska kyrkan är en organisation som verkar över hela världen, i olika miljöer, kulturer och situationer. Detta gör också att dess utmaningar är av skilda slag. De rör både stort och smått. Bland mycket annat kan nämnas kyrkorummets öppethållande, befolkningsstrukturens förändring, det finansiella läget i Sverige och hur man på bästa sätt ska bekämpa fattigdomen i världen. Dessa utmaningar – och många fler – behandlas i *Nyckeln till Svenska kyrkan*. Utgångspunkten i denna rapport är att samtliga kapitel ska basera sig på påvisbara fakta så att frivilliga, förtroendevalda och anställda ska finna goda underlag till reflektion och beslut.

Mer material ur Svenska kyrkans statistikdatabas finns på www.svenskakyrkan.se.